ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1986 / VASARIS - FEBRUARY / Nr. 2 (176) $1.00

Lietuvos Nacionalinės M.Mažvydo Biblioteka
RESPUBLIKINEI BIBLIOTEKAI
VILNIUS, Lenino pr. 51
B. Vaškelis

akiračiai

UTOPIJA IR VAIZDUOTĖ

PEN SUVAŽIAVIMO NUOTRUPOS

New York'e šalta ir St. Moritz viešbučio liftai lėtai veikia. Stumdomės rokoko vestibiulyje. Kalbama prancūziškai, kinietiškai ir angliškai su viso pasaulio akcentais. Rašytojų čia suvažiavę, pagal neoficialią statistiką, iš viso pasaulio apie septyni šimtai. Ne iš viso, tiesa. Yra iš Kinijų (abiejų), iš Vokietijų (abiejų), iš Vengrijos net kelis sutikau. Daug „neoficialių", atseit, emigracinių lenkų, tačiau sutikau ir bent vieną oficialų. Nėra, tuo tarpu, nei vieno iš Sovietų Sąjungos. Buvo kviesti aštuoni, įskaitant Jevtušenką, Voznesenskį ir Rasputiną. Tačiau „negalėjo" atvykti. Norom, nenorom kyla klausimas ar čia yra kokia logika? Kas galima „Santaros" suvažiavimui, negalima PEN? O gal kas tinka Vilniui, netinka Maskvai? Tačiau logikos vargu ar rasi. Nežinomi biurokratijos keliai . . .

* * *

Bet rusų visgi yra. (Gal tame ir slypi ta logika?) Diskusijose apie susvetimėjimą dalyvavo Aksionovas, pobūvyje antradienį sutikau dar du, kurių pavardžių neprisimenu. Vienas jų, stambus ir trumpas, pasisveikinus sako man, „A! Naš čelovek!" „Ne", sakau jam, „ne 'Naš'. Aš lietuvis". Tolimesnio pokalbio taip ir neišvystėm, bet gal ir neapsimokėjo.

Aksionovas kalba sklandžiai. Jo tezė—kad emigracijoje susvetimėti nėra ko. Reikia pasinaudoti naujai atsivėrusiomis galimybėmis, o ne, kaip Gogolis kadaise, vežiotis su savim „Rusijos orą, nelyg astronautas deguonies balionėlį ant mėnulio". Tačiau, pastebi jis, tais reakcingais Nikalojaus Pirmojo laikais Gogolio padėtis buvo kiek kitokia. Pašto karietom laiškai į Peterburgą suvaikščiodavo per dvi savaites. Dabar sprasminiais lėktuvais jie nebenulekia. Pradingsta. Gogolis galėjo ir grįžti. Apleido jis Rusiją vien už tai, kad neapkentė tų „išsišiepusių mordų". Laikai kinta, „išsišiepusios mordos" neapkenčia rašytojų, o rašytojai jau su jom kaip nors sugyventų.

Tačiau to „Rusijos oro" Aksionovas dar nešiojasi. Tai prasikiša diskusijose, kurios seka tezių pristatymus. „Kodėl", sako jis, kalbėdamas apie poetą Hans-Magnus Enzensberger, „jūs vokiečiai kritikuojat JAV, o ne savo kraštą?" Atsako Guenter Grass. Jis panašus į Walt Disney studijų piešiamus medžioklinius šunis, tik kad su ūsais. Visas veidas, atrodo, pamažu slenka žemyn. Švarkas ir kelnės apdribę ir susiraukšlėję. „Mano jaunas rusiškasis kolega", atsako jis lėtu balsu. „Mes kritikuojame ką tuo momentu randame reikalo kritikuoti. Namuose—savo kraštą, o čia, jei atrodo reikia, tai JAV. Kritikavimo programų rašyti neverta . . . "

* * *

Garsenybių . . . Bent literatūrine plotme, jų susirinko nemaža. Štai keletas pavardžių. Be jau minėto Guenter Grass, teko pamatyti ir išgirsti Kobo Abe, Nadine Gordimer, Doctorow, John Updike, Hans-Magnus Enzensberger, Susan Sontag, Saul Bellow, Vargas Llosa, Gay Talese, Allan Ginsburg ir Česlovą Milašių. Vardinti būtų galima ir toliau, tačiau literatūriniame pasaulyje nelabai susigaudau, tad nelengva man atskirti, kas iš tų septynių šimtų susirinkusiųjų autentiškos „garsenybės", o kas ne. Be to, įdomiau be abejo būtų apibūdinti kokį įspūdį jie sudarė ir ką sakė.

Tikrovė retai atitinka vaizduotei, tad gana natūralu, jog kai sutinki ką nors, kas jau sudarė dalį vaizduotės, galimybė nemaža, jog būsi nuviltas. Tai pasitvirtino ir šiuo atveju. Guenter Grass, nežiūrint jo intriguojančios išvaizdos ir manierų, kurios man savotiškai priminė Marių Katiliškį, pasirodė esąs nuobodus ir nuostabiai lėkštas

(Tęsinys 4-me psl.)

BE NEPRIKLAUSOMYBĖS

Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė . . . skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje . . .

Taip 1918-tųjų Vasario šešioliktą buvo pasakyta ir parašyta Vilniuje. Nedaug kas pasaulyje tada išgirdo Lietuvos Tarybos balsą—nei Maskvoje, nei Vašingtone, nei Vatikane. Ir Vakarų Europos sostinės nelaukė naujai atsikūrusios valstybės pasiuntinių su pripažinimo pareiškimais. Vieni naujai valstybei piršo uniją su Lenkija, kiti—su Rusija, treti—su Vokietija.

Tačiau Lietuvos Tarybos balsą išgirdo lietuvių tauta—ir tėvynėje, iš išeivijoje.

Laimingi tie, kurie Lietuvoje gyveno tūkstantis devyni šimtai aštuonioliktaisiais. Tai nepriklausomybės statytojų karta. Ne kiekvienai kartai istorija uždeda tokias sunkias ir atsakingas pareigas. O jie gali didžiuotis padarę tai, kas daugeliui atrodė beviltiška. Rusija, valdžiusi kraštą daugiau kaip šimtą metų, paliko ji apverktinoje padėtyje. Didesnė pusė gyventojų buvo beraščiai.

Neatpažįstamai pasikeitė kraštas per du nepriklausomo gyvenimo dešimtmečius. Tauta atsikratė menkavertiškumo jausmo. Kraštas išmoko valdytis, kurti ir statyti. Buvo padėti tvirti tautinės kultūros pagrindai.

Nėra šiandieną jokios abejonės, kad 1918-1940 metų nepriklausomybės laikotarpis buvo pats intensyviausias mūsų tautos gyvenime. Sunku rasti kitą šalį, kuri per tokį trumpą laikotarpį būtų taip toli pažengusi ir ūkyje, ir švietime, ir moksle, ir menuose. Tai buvo tikras kultūrinės revoliucijos laikotarpis, plačiausiąja šio žodžio prasme.

Kitoks buvo sekančios kartos likimas. Tos, kuri nepriklausomybę prarado ir šią tragediją skaudžiai pergyvena. Jiems teko išmokti gyventi be nepriklausomybės.

Pirmieji pokario metai buvo kupini vilties ir baimės. Ypač išeivija beveik vaikišku naivumu tikėjo, kad Vakarai Lietuvos nepaliks, nepamirš, išvaduos. O Lietuvoje beviltiškai liejosi partizanų kraujas. Tačiau išvadavimo viltys išblėso, užleido vietą baimei. Kas bus, jei okupacija užsitęs ilgesnį laiką? Ar išliks lietuvių tauta?

Nei optimistų, nei pesimistų pranašystės neišsipildė. Nežuvo Lietuva. Lietuviai neišsisklaidė Sovietijos platybėse. Likę namuose, jie stato ateities Lietuvą—ant tvirtų nepriklausomybės metais paklotų pamatų.

Vasario 16-tąją ir mes su jais—mintimis, darbais, ateities viltimi.

turinyje

MOKYKLŲ REFORMA LIETUVOJE

Mokslas ir darbas. Dėmesys kompiuteriams. Mokinių savitarna. Reformos teorija ir praktika.

POKALBIS SU ALMENU

Apie religiją, liberalizmą, moralią ir nemoralią literatūrą, atomines jėgaines.

SVETIMYBĖS LIETUVIŲ KALBOJE

Kiek svetimžodžių turi teisę „įsipenetruoti" vienan lietuviškan sakinin?

AR TIKSLAS PATEISINA PRIEMONES?

Kodėl išeivijoje platinama anoniminė knygelė, pilna nesąžiningų prasimanymų, šmeižtų ir melo apie neprikl. Lietuvos įstaigas ir žmones?

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA
NUOMONĖS IR PASISAKYMAI

išeivija spaudos veidrodyje

GINČAI DĖL „MŪSŲ PASTOGĖS" REDAKTORĖS

Mirus ilgamečiui Australijos LB laikraščio *Mūsų pastogės* redaktoriui V. Kazokui, prasidėjo naujo redaktoriaus ieškojimas, o po to—ginčai dėl naujos redaktorės tinkamumo.

Mūsų pastogei leisti, finansuoti ir rūpintis redaktoriaus pasirinkimu buvo įsteigta LB Spaudos Sąjunga Sydnėjuje, kuri užregistruota valdžios įstaigose, idant galėtų savarankiškai atlikti juridinius ir finansinius reikalus. Sąjungos valdybos pirmininku buvo išrinktas dr. Vingilis. Pradžioje redaktorium buvo parinktas J. Mašanauskas 6 mėn. laikotarpiui. Pasibaigus 6 mėn., J. Mašanauskas, dėl asmeninių priežasčių, atsisakė toliau redaguoti laikraštį, todėl Spaudos S-gos valdyba vėl turėjo ieškoti naujo redaktoriaus. Čia ir prasidėjo ginčai.

Spaudos S-gos valdyba naujaja redaktore 6 mėn. bandomam laikotarpiui paskyrė R. Juzėnaitę, prieš 4 metus atvykusią iš Lietuvos pas pusbrolį ir nusprendusią pasilikti Australijoje. Ji yra rašytojo J. Baltušio duktė. Ji studijavo žurnalistiką ir dirbo toj srityj spaudoje ir radijofone. Komunistų partijai ji nepriklausė.

Naujoji redaktorė buvo pristatyta Bendruomenės vadovų suvažiavime, atsakinėjo į klausimus ir susilaukė gan palankių atsiliepimų, tačiau Australijos LB krašto valdyba, kurios pirmininkas yra V. Neverauskas, nusprendė, kad Spaudos S-gos valdyba pasielgė sauvaliai, nekreipdama dėmesio į Krašto valdybos siūlomus kandidatus. Todėl valdyba nutarė pareikalauti, kad naujai paskirtoji redaktorė būtų atleista iš pareigų. Tas reikalavimas buvo pasiųstas Spaudos S-gos valdybai ultimatumo forma, reikalaujant iki nurodytos datos atsakyti.

Kad geriau suprasti to ginčo priežastis, čia pacituosime Krašto valdybos ir Spaudos S-gos valdybos susirašinėjimo ištraukas, kurios buvo paskelbtos *Mūsų pastogėje* (nr. 42, 1985 m.). Spaudos S-gos valdyba, paskelbdama šį susirašinėjimą, padarė tokį pareiškimą:

Beveik visi esate girdėję gandų ir nuomonių iš pavienių asmenų, apie susidariusį konfliktą tarp ALB Krašto Valdybos ir Lietuvių Bendruomenės Spaudos Sąjungos (LBSS). Kaip jums yra žinoma, Spaudos Sąjungos valdyba yra „Mūsų Pastogės" leidėjas kuris neša VISĄ TEISINĘ, FINANSINĘ IR MORALINĘ ATSAKOMYBĘ. (Žiūrėk ALB Statutą, skyrius XIII).

Pradžioje metų, Spaudos Sąjungos valdyba turėjo teisinio pobūdžio ginčą su Special Broadcasting Service (SBS) 2 EA radio stotimi Sydney. Dėl Krašto Valdybos kišimosi į Spaudos Sąjungos vedamas derybas, tuometinis Sąjungos pirmininkas prof. Algis Kabaila, atsistatydino. (Žiūrėk š.m. „M.P." no 17).

Dr. A. Kabaila yra dabartinis Krašto Tarybos pirmininkas.

Atsistatydinus ir išvykus Jonui Mašanauskui į Melbourne, Spaudos Sąjungos valdyba pakvietė Ritą Juzėnaitę-Ormsby redaguoti „Mūsų Pastogę" šešių mėnesių bandymui. Jos redaguojamu laikraščiu ir vedama linija yra patenkinti ne tik Spaudos Sąjungos valdyba, bet ir dauguma „Mūsų Pastogės" skaitytojų.

Išsklaidyti esamus ir toliau skleidžiamus gandus Sąjungos valdyba deda visą korespondenciją susijusią su šiuo konfliktu ir palieka „Mūsų Pastogės" skaitytojams padaryti savo išvadas.

LB Krašto valdybos raštas Spaudos S-gos valdybai:

Gerb. Pirmininke,

ALB Krašto Valdyba savo posėdyje š.m. rugsėjo 13 d. svarstė naujos redaktorės p. R. Juzėnaitės paskyrimą, kuriam, kaip Jums žinoma, Krašto Valdyba nepritaria dėl sekančių priežasčių:

a) Krašto Valdybos nuomone yra netikslu pavesti Bendruomenės savaitraščio redagavimą asmeniui, prieš trumpą laiką atvykusiam iš okupuotos Lietuvos, apie kurio praeitį mums ir visai Bendruomenei nėra žinoma.

b) Krašto Valdyba mano, jog viena iš būtinų sąlygų redaguoti Bendruomenės laikraštį yra Australijos Lietuvių Bendruomenės praeities veiklos ir jos svarbiausių siekių pažinimas. Nesenai į Australiją atvykusiam asmeniui, tai tinkamai pajusti nėra įmanoma.

c) Krašto Valdyba gauna iš Bendruomenės narių nusiskundimų dėl nežinomo asmens paskyrimo į tokias svarbias ir jautrias mūsų Bendruomenės savaitraščio redaktoriaus pareigas.

Krašto Valdyba tikisi, kad viršminėtų priežasčių šviesoje, Spaudos Sąjungos Valdyba pakeis savo nutarimą ir suras „Mūsų Pastogei" kitą redaktorių/ę. Priešingu atveju, mums neliks kitos išeities, kaip Bendruomenės vardu pareikšti nepasitikėjimą dabartinei Spaudos Sąjungos Valdybai ir apie tai painformuoti Australijos Lietuvių Bendruomenę.

Šiuo svarbiu reikalu prašome atsakyti iki rugsėjo 27 d.

SPAUDOS S-gos valdybos atsakymas LB Krašto valdybai:

Gerbiamas p. Pirmininke,

Lietuvių Bendruomenės Spaudos Sąjungos Komitetas savo posėdyje apsvarstė A.L.B. Krašto Valdybos raštą iš š.m. rugsėjo 14 d.

Spaudos Sąjungos Komitetas gerai įvertina, kad A.L.B. Krašto Valdybai yra svarbus „Mūsų Pastogės", kaip Bendruomenės savaitraščio, gerbūvis bei tinkamo redaktoriaus parinkimas.

Spaudos Sąjungos Komitetas taip pat jaučia moralinę atsakomybę prieš Australijos Lietuvių Bendruomenę, „Mūsų Pastogės" skaitytojus ir L.B. Spaudos Sąjungos narius, kad laikraščio redagavimas būtų tinkamai kvalifikuoto, patriotiniai nusiteikusio ir galinčio „Mūsų Pastogės" redagavimui pilnai atsidėti asmens rankose.

Spaudos Sąjungos Komiteto paskirta redaktorė Australijoje gyvena jau 4 metai. Jos prisistatymas A.L.B. Krašto Valdybos sušauktoje Bendruomenės vadovų konferencijoje buvo daugumoje palankiai priimtas.

Spaudos Sąjungos Komitetą sudaro 7 asmenys, beveik visi buvę ankstesnių A.L.B. Krašto Valdybų nariai, gerai susipažinę su Australijos Lietuvių Bendruomenės veikla ir jos siekiais. Jie artimai bendradarbiauja su „Mūsų Pastogės" redaktore ir visuomet padės jai susiorientuoti padėtyje.

Spaudos Sąjungos Komitetas redaktorę yra paskyręs bandomam šešių mėnesių perijodui ir teisiniai negali šio paskyrimo nutraukti anksčiau, ypač, kad ligšioliniu redaktorės darbu yra patenkintas tiek L.B. Spaudos Sąjungos Komitetas, tiek „Mūsų Pastogės" skaitytojai.

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $8.00 annually in the U.S., $8.00 in foreign countries; $1.00 per copy. Second class postage paid at Chicago, Ill.

•Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, dr. T. Remeikis, T. Venclova, H. Žemelis; spaudos grafika A. Kurausko.

•Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

•Metinė 10 numerių prenumerata JAV - se — $8.00; kituose kraštuose — $8.00; atskiro nr. kaina — $1.00. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Spaudos Sąjungos Komitetas tikisi, kad A.L.B. Krašto Valdyba nepadarys sprendimų, kurie atneštų nepataisomą žalą ne tik Bendruomenės laikraščiui „Mūsų Pastogei" bet ir visai Australijos Lietuvių Bendruomenei, jau neminint moralinės skriaudos dabartinei „Mūsų Pastogės" redaktorei.

Nors šis atsakymas buvo pasiųstas vieną dieną prieš nurodytą datą, Krašto valdyba pasiskubino padaryti tokį pareiškimą:

PAREIŠKIMAS

ALB Krašto valdyba praneša Bendruomenės žiniai, kad Lietuvių Bendruomenės Spaudos Sąjungos valdyba iki prašytos datos, t.y. š.m. rugsėjo 27 d., neatsakė į ALB Krašto valdybos rugsėjo 14 d. laišką, kuriame buvo pageidauta, kad būtų pakeista dabartinė „Mūsų Pastogės" redaktorė.

ALB Krašto valdyba nusivylusi tokiu mūsų Bendruomenės įsteigtos institucijos nesiskaitymu su Bendruomene, reiškia Lietuvių Bendruomenės Spaudos Sąjungos valdybai Bendruomenės nepasitikėjimą ir imsis priemonių šią problemą išspręsti.

AUSTRALIJOS LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS KRAŠTO VALDYBA

Kadangi iš Australijos gauname laikraščius labai pavėluotai, mes nežinome to ginčo tolimesnių rezultatų, tačiau kai kurias išvadas galima padaryti.

Australijos LB Krašto valdyba tokiu savo neapgalvotu elgesiu ir kišimosi į kitos institucijos reikalus ne tik padarė didelės žalos Bendruomenės laikraščiui, bet ir suskaldė pačią Australijos lietuvių bendruomenę, nes iš spausdinamų *Mūsų pastogėje* skaitytojų laiškų ir pačio ALB Krašto Tarybos pirmininko A.P. Kabailos pareiškimų aiškiai matosi didelis nepasitenkinimas tokiu Krašto Valdybos elgesiu ir noru tą ginčą spręsti ne pasitarimų ir kompromiso, bet konfrontaciniu keliu.

Vienas skaitytojas, laiške *Mūsų pastogės* redakcijai gan tiksliai apibūdino padėtį:

Gerbiama Redaktore,

Pratesdamas M.P. prenumeratą tuo pačiu noriu išreikšti pasitenkinimą kaskart tobulėjančiu mūsų laikraščiu. Įpatingai girtina švari, be barbarizmų Lietuvių kalba. Kas bando įtikinėti, kad Jūs nesate Australijoj „nusistovėjusi" . . . juokinga!!! Gal anie piliečiai turi ką nors konkretaus . . . ?

Jeigu taip, tai tegu išeina į „šviesą": antraip viskas neatrodo per daug legalu ir kaži ar nebūtų šmeižimas?

Kadangi įvairūs „garsai" yra ar ne iš Adelaidės, taigi, nėra ir per daug nuostabu—ten „karas" vyksta jau nuo pačių pirmųjų dienų Australijoj . . .

Aš asmeniškai linkiu Jums visokeriopos sekmės bei ištvermės, suprasti tuos, kurie gal kartais sunkiai save supranta.

Jūsų, I. Budrys
Viktorija

AR REIKIA PRAŠYTI VILNIAUS ARKIVYSKUPIJĄ PRIJUNGTI PRIE LIETUVOS?

Šiuo klausimu parašė ilgesnį straipsnį A. Gečys (*Draugas*, nr. 14, 1986.I.22). Gečys yra PLB visuomeninių reikalų komisijos pirmininkas.

Jis, remdamasis PLB VI seimo nutarimu, kelia reikalą artinantis 600 metų krikščionybės įvedimo Lietuvoje sukakčiai, rašyti laiškus šv. Tėvui, prašant Vilniaus arkivyskupiją prijungti prie Lietuvos.

Čia duodame iš to straipsnio keletą ištraukų:

Vilniaus reikšmės Lietuvai nereikia aiškinti. Tauta tėvynėje, kovodama už išlikimą ir išsivadavimą iš sovietinės okupacijos, kartu visomis įmanomomis priemonėmis stengiasi įsistiprinti Vilniuje ir Vilniaus krašte, kad, atėjus sovietų pavergtų tautų išsivadavimo valandai, lenkams būtų galimai sunkiau antrą kartą Vilnių užgrobti. Išeivijos pareiga savo tautai jos pastangose padėti.

Tauta tėvynėje gerai supranta, kad galimiems ateities pavojams reikia iš anksto pasiruošti, nes kai ateis lemiama valanda, ruoštis jau bus per vėlu.

Lenkams atrodo, kad Šventojo Sosto pripažinimas jiems suteikia moralinę teisę į Vilnių. Jokia kita valstybė dabar Vilniaus Lenkijai nepripažįsta. Jei lenkas popiežius jį pripažintų Lietuvai, lenkams būtų daug lengviau susigyventi su mintimi, kad jiems pagaliau reikia Vilniaus atsisakyti. Tai pašalintų didžiausią kliūtį lietuvių-lenkų santykių išlyginimui ir sudarytų tinkamą pagrindą abiems tautoms savo kraštuose ir išeivijoj paveikiai ir vaisingai bendradarbiauti kovoje prieš bendrą priešą. (. . .)

Artėjanti Lietuvos krikšto 600 metų sukaktis sudaro ypatingai tinkamą, nepakartojamą progą išspręsti Vilniaus arkivyskupijos priklausomybės klausimą Lietuvos naudai. Lietuvos krikštas 1387 m. pirmiausia buvo vykdomas Vilniuje. Vilniuje buvo iškirsti šventieji ąžuolai, užgesinta šventoji ugnis, išmušti namų žalčiai. Vilniuje kryžiuočių liudijimu buvo Mindaugo įsteigta pirmoji Lietuvos vyskupija 1254 m., kuri iš naujo buvo atkurta 1388 m. (. . .)

Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas, Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojas arkivyskupas Liudas Povilonis kelis kartus priminė popiežiui Vilniaus arkivyskupijos priskyrimo Lietuvai klausimą. Popiežius atsakęs, kad dar reikia palaukti. Artėjančio vyskupų sinodo proga arkivyskupas Povilonis numatė šį klausimą popiežiui vėl priminti. Kaip rodo straipsniai pogrindžio Aušroj, Vilniaus klausimu Lietuvos pogrindis sutaria su vyskupais.

Popiežius Jonas Paulius II jau keliais atvejais parodė savo palankumą lietuvių tautai. Jei jis įsitikins, jog Vilniaus arkivyskupijos priskyrimas Lietuvai yra ne kelių asmenų ar siaurų grupių pageidavimas, bet visai lietuvių tautai svarbus reikalas, galima tikėtis, kad jis jį įvykdys. Mūsų pareiga jį įtikinti, kad visiems lietuviams tėvynėj ir išeivijoj tai tikrai svarbu, o 600 metų Lietuvos krikšto sukaktis tam sudaro išskirtinę progą. (. . .)

KUN. VAIŠNOROS APOLOGETIKA

Į minėtą A. Gečio straipsnį tuoj pat *Drauge* (nr. 19, 1986.I.29) atsiliepė už J.V. inicialų pasislėpęs autorius, kuris gan arogantišku stiliumi kritikavo PLB raginimą kreiptis į šv. Tėvą dėl Vilniaus arkivyskupijos prijungimo prie Lietuvos, ypač tą akciją sujungiant su krikšto jubiliejumi.

Keletas ištraukų iš to straipsnio:

PLB paduoda argumentus, kodėl yra reikalingas Vilniaus arkivyskupijos pertvarkymas. Tie argumentai yra daugiau prielaidos, negu faktai, o kai kas vien tik propagandinio pobūdžio.

Lietuvių įsistiprinimas Vilniuje, kad, atėjus iš sovietų išsivadavimo valandai, lenkams būtų sunkiau antrą kartą užgrobti Vilnių. Tai tik spėliojimas ir prielaida, kad lenkai rengiasi užgrobti Vilnių. Čia operuojama lenkų „baubu", kuris neturi objektyvaus pagrindo.

Jei lenkas popiežius pripažintų Vilnių Lietuvai, tai lenkai susigyventų su mintimi, kad jiems pagaliau reikia Vilniaus atsisakyti. Tai irgi tik prielaida, kad visi lenkai tykoja Vilnių užgrobti. Nei komunistinė Lenkija, nei rimtesnieji lenkai tokių intencijų, rodos, neturi. (. . .)

PLB mano, kad Lietuvos krikšto 600 metų sukaktis yra „nepakartojama proga išspręsti Vilniaus arkivyskupijos priklausomybės klausimą Lietuvos naudai". Gerai, o jei šis klausimas nebus išspręstas, jei popiežius į visus raštus-prašymus atsakys, „kad dar reikia palaukti", kas tada? (. . .)

Taip pasisako PLB, VRK dėl būsimo Lietuvos krikšto minėjimo, pati, pagal vysk. P. Baltakio pranešimą (žiūr. Vyskupo informacija Nr. 3, p. 4), įeidama į krikšto jubiliejaus iškilmių rengėjų sudėtį. Kas tas čia? Boikotas? Grasinimas? Iš tikrųjų bendro religinio įvykio panaudojimas politiniam reikalui. Prašyti popiežių sutvarkyti Vilniaus arkivyskupijos reikalą gali visi ir visada, tačiau nerišti to reikalo su krikščionybės įvedimo Lietuvoje jubiliejumi, kuris bus paminėtas grynai religinėje plotmėje. O toks jubiliejus, kaip ir anksčiau šv. Kazimiero, atneš ypač krašte esantiems lietuviams katalikams naujos vilties, drąsos stipriai laikytis savo tikėjimo, įžiebto Lietuvoje prieš 600 metų.

*PLB, rodos, turėtų prieš akis ne Vilniaus arkivyskupijos priklausymą Lenkijai, bet daug opesnį ir skaudesnį faktą—**Lietuvos priklausymą Sovietų Sąjungai**. Išlaisvinti Lietuvą iš Maskvos okupacijos yra daug svarbesnis, negu Vilnių „išgelbėti" iš tariamos Lenkijos Bažnyčios globos. Krikšto jubiliejaus proga reiktų pareikalauti iš sovietinės valdžios, kad ji grąžintų Vilniaus katalikams katedrą, leistų teisėtam Vilniaus vyskupui J. Steponavičiui grįžti į Vilnių ir valdyti jam skirtą Vilniaus arkiv. dalį.*

Mūsų žiniomis, šio straipsnio autorius J.V. yra Romoje gyvenantis marijonas kunigas J. Vaišnora. Kai kas visai be reikalo įtarinėja, kad straipsnį parašęs čikagiškis kun. J. Vaišnys. Aplamai, mums atrodo, kad straipsnio, kaltinančio bendruomenę nežinojimu, netikslumais, spėliojimais ir grasinimais, turėtų pasisakyti pats kas esąs.

Kaltindamas A. Gečį padėties nežinojimu, pats J.V. aiškina, kad „Vilnių ir Vilniaus kraštą Lenkijai priskyrė ir pripažino ne popiežius, o Ambasadorių konferencija 1923 m.", ir dar pastebi, kad taip „Tarptautinėje plotmėje Vilniaus krašto reikalas buvo baigtas ir galutinai išspręstas".

Keista, kad lietuvis autorius galvoja, jog Vilniaus klausimas 1923 m. buvo **galutinai** išspręstas, kai šiuo metu net ir daugelis lenkų ano sprendimo nebelaiko galutinu . . .

VYSKUPO BALTAKIO SUSIRŪPINIMAS

Prie to neigiamo pasisakymo prisidėjo ir vysk. P. Baltakis. *Drauge* (nr. 23, 1986.II.4) paskelbtame pasikalbėjime jis šitaip sako:

Dabartinė Lietuvai priskirta Vilniaus arkivyskupijos dalis neturi jokių ryšių su Lenkijos bažnytine provincija. Ji yra pilnai įjungta į Lietuvos vyskupų konferenciją. Pagal oficialų Vatikano leidinį „Annuario Pontifico, 1985", Vilniaus apaštališkuoju administratoriumi yra vysk. J. Steponavičius („impedito"—sutrukdytas eiti pareigas) ir Vilniaus arkivyskupijos adresas yra: „Kretingos g. 16, Vilnius, Lietuva, Lithuania (p. 643-644). 1983 m. Sovietams neleidus vysk. Steponavičiui atvykti Romon vizitui „ad limina", Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kun. V. Gutauskas buvo popiežiaus priimtas kartu su Lietuvos vyskupais. (. . .)

Vatikanas nesprendžia tautų ar valstybių sienų. Kol sienos nėra nustatytos tarptautinėmis sutartimis, teisėtai ar neteisėtai naujai prijungtas sritis Vatikanas pasiima tiesioginėn savo globon ir paveda valdyti apaštališkiems administratoriams, o ne ordinarams vyskupams. Vatikanas tik tuomet daro oficialius galutinius patvarkymus, kai teritoriniai klausimai yra išspręsti tarptautinėmis sutartimis. (. . .)

Šv. Tėvas yra mums labai palankus ir puikiai supranta, kaip jautrus yra mums Vilniaus klausimas. Bet, kaip minėjau anksčiau, šio klausimo išsprendimas yra surištas su Lietuvos aneksija ir Sovietų Sąjungos savavališko Vilniaus krašto sienų nustatymo nepripažinimu. Turint tai galvoje, aš manau, kad Šv. Tėvui būtų labai sunku surasti magišką formulę, pagal kurią galėtų patenkinti mūsų prašymą, nepažeidžiant Lietuvos valstybinių interesų. O kiekvienas nepatenkintas prašymas savaime sukelia tam tikrą nepasitenkinimą, erzelį. Todėl man atrodo, kad suplakti religinį momentą—tautos krikštą—su painiu politiniu klausimu būtų neracionalu; galime sudrumsti visą jubiliejaus nuotaiką, jubiliejaus, kuriam taip vieningai ruošiamės.

Mums atrodo, kad Vilniaus priskyrimas Lietuvos bažnytinei provincijai negali pažeisti Lietuvos valstybinių interesų, nes Vilnius grįžo Lietuvai 1939 metais, kai Lietuva dar buvo nepriklausoma valstybė, o dabartinė Lietuvos rytinė siena yra išdava nepr. Lietuvos su Sov. Sąjunga pasirašytos tarptautinės sutarties.

„REALISTINĖ PRIELAIDA" IR VLIKO „PRIPAŽINIMAS"

Mūsų vadinamos vadavimo institucijos ar kitos politinės organizacijos mėgsta savo veiklą pagrąžinti. Vieną kitą laišką ar memorandumą pasiuntę jos aiškina, jog tai turėjo lemiamos įtakos į kurios nors vyriausybės ar prezidento sprendimus.

Suprantama, kad mes turime įvairiais būdais kelti Lietuvos laisvės ir ypač žmogaus teisių klausimus, bet tai dar nereiškia, kad kiekvienas mūsų veiksmas yra sėkmingas.

(tęsinys sekančiame psl.)

PEN SUVAŽIAVIMO . . .

(atkelta iš 1-mo psl.)

kalbėtojas. Enzensberger, Talese, Gordimer ir Sontag kalbėjo skambiais žodžiais apie banalybes. Updike laikėsi atokiai ir jo įnašas tiktų į *New Yorker* žurnalą kaip nedidelis dviejų puslapių *essay*. Sausas jumoras ir tiesioginiai neišreikštas, bet kontekste jaučiamas aristokratiškumas. Gay Talese buvo susinervavęs ir to nepajėgė paslėpti, Doctorov per atvirai ieškojo dėmesio būtent sau, o ne esamai pokalbio temai.

Tokie labai paviršutiniški įspūdžiai. Juos pateikdamas nenoriu tų asmenų pažeminti. Jie gi pagarsėjo kaip rašytojai, o ne kaip parlamentarinio tipo kalbėtojai. Šitai tiesioginiai pademonstravo Kobo Abe. Kalbėdamas japoniškai jis pareiškė, kad jis pats nelabai žino, kodėl jis čia atvažiavo ir kodėl sutiko sėsti prie diskusijų stalo. Rašytojo gyvenimas gi vyksta jo vaizduotėje, o ne pokalbiuose. Tad jis greičiausiai mums nieko doro ir nepasakysiąs. Taip ir buvo. Tačiau jo atveju vistiek buvo įdomu klausytis kaip dusliu baritonu krito kapoti japoniški žodžiai, kuriuos tada skaidriu sopranu ir pabrėžtinai raiškia anglų kalba kartojo šalia sėdinti graži japonė vertėja.

Antra vertus, nėra taipogis taisyklės, jog geras rašytojas turėtų būti prastas kalbėtojas. Užtat buvo ir išimčių. Iš mano girdėtų garsenybių, įspūdingais kalbėtojais pasirodė Vargas Llosa ir ypač Saul Bellow. Llosa, kuris pirmininkavo vienai sesijai, pademonstravo taktą ir aiškią logiką. Net ir miglotuose išvedžiojimuose jis sugebėdavo rasti išminties grūdą ir jį iškelti, taip, kad jo panelistų kalbos tapdavo daug aiškesnės po to kai jis jas apibendrindavo. Saul Bellow būtent kalbėjo. (Visi kiti, berods, be išimties, skaitė.) Apie ką? Reikėtų keletos puslapių tai apibūdinti, ir jo atveju, turinys ir forma taip sutapo, jog vien tik apibūdinimas vistiek perduotų tik mažą dalį įspūdžio. Bendroji diskusijų tema tuo metu buvo susvetimėjimas. Saul Bellow pavyzdžiais iš savo gyvenimo parodė, jog įvairių kultūrų sąlytyje susvetimėjimas plaukia iš asmens ribotumo ir nėra dalis „amerikoniškos" ar „žydiškos" ar bet kokios kitos kultūros.

* * *

Tačiau pats geriausias girdėtas kalbėtojas nepriklausė prie garsenybių. Bent man, prieš vykstant į PEN kongresą, apie Amos Oz, rašytoją iš Izraelio, nebuvo tekę girdėti. Nežinau, tad, koks jis rašytojas, bet kalbėtojas tai išskirtinai geras. Tiek geras, jog manau, kad apie jį, ko gero, teks išgirsti visai kitame, politiniame forume. Tai dar jaunas, manau, nedaug trisdešimtmetį prašokęs neaukštas vyras. Jis kalbėjo, berods, paskutinis ar priešpaskutinis iš šešių, kurių tarpe buvo Doctorov, Updike, Enzensberger, Wang Meng (iš Kinijos). Tema apie valstybės ir rašytojo vaizduotę. Puiki tema, tad banalybėms išreikšti visi kiti ta proga ir pasinaudojo. Updike, kaip minėjau, tai atliko su aristokratišku jumoru. Oz panaudojo tą temą išryškinti absoliutistinės utopinės vaizduotės pavojų. Utopija yra nuolatinė pagunda rašytojams, ir jos iškėlimas į vaizduotės kelrodžius apsunkina ar visai sunaikina rašytojo pajėgumą rasti kriterijus realiame pasaulyje. Tame kriterijus praradusiame pasaulyje skirtumai tarp totalitarinių valstybių (kaip Sovietų Sąjunga) ir demokratinių tarsi praskysta ir ištirpsta. Tema nelengva, ir vėlgi, kaip Saul Bellow atveju, vien ją atpasakodamas neperteikčiau nei dalies Oz kalbos sudaryto įspūdžio. Geresnis jo efektingumo įvertinimas yra mano ir klausytojų reakcija. Kai jis pradėjo kalbėti, atrodė, tarsi ta rokokiška prigrūsta ir prirūkyta salė pasidarė kažkaip aukštesnė, vėsesnė, ir žodžiai bei mintys plaukė suprantamom ir logiškom bangom. Berods ir atsisėdau tiesiau. Bet tai mano reakcija. Daug svarbiau yra kaip ta sofistikuota, tarptautinė audiencija reagavo. Oz nutilus, plojimų banga viršijo viską. Sekretorius Schultz, Galbraith, Mailer, Nikaragvos diktatoriaus žmona ponia Ortega nei iš tolo nesusilaukė tokios plojimų bangos. Ir kas dar įdomu,—buvo plojama spontaniškai. Ne už temą, kuri buvo iš esmės priešiška tai, bendrai paėmus, „liberaliai" (kabutės užtai, kad žodis vartojamas dabartine amerikietiška prasme) publikai, bet už pačią kalbą. Nelengva pranašo duona, tačiau tos vienos kalbos pasiklausęs, tam prieš akis tai negirdėtam Amos Oz pranašauju nemažą politinę ateitį. Žinoma, gal jis ir geras rašytojas. Bet tai jau kitas reikalas.

* * *

Grįžkime vėl prie „garsenybių". Šiuo atveju, beje, parodau ir savo amžių. Manyčiau, jog jaunesniems Allen Ginsburg pavardė nedaug ką reiškia. Man ir mano kartai tai pavardė, kuri rikiuojasi šalia Kerouac, Ferlenghetti, Corso. Kadaise, prieš ketvirtį šimtmečio, ką jie rašė buvo dalis begimstančios realybės. Ginsburgą atpažinau be vargo. Jo fotografijos man buvo pakankamai įsiminę. Pabrėžtinai „žydiškas" veidas. Kabutės už tai, kad dabar žydų pažįstu pakankamai, jog žinočiau, kad „žydiško" veido iš tiesų nėra. Kaip, manau, nėra ir „lietuviško". Yra, tačiau, vaizduotėje sukurtas įvaizdis, ir tą įvaizdį Ginsburgas atitinka. Raiški nosis, garbanuoti, dabar stipriai žilstelėję plaukai, išsidraikiusi barzda. Bet, antra vertus, vaizduotė ir klaidina. Maniau, kad jis turėtų būti neaukštas ir stambokas. Tuo tarpu jis beveik mano ūgio ir (prisipažinkim) lieknesnis. Suradęs progą, tarp sesijų jį užkalbinu. Sakau, „Skaičiau Jūsų interviu viename laikraštyje iš sovietinės Lietuvos". Mat Ginsburgas prieš keletą mėnesių praleido apie savaitę Vilniuje. „Tai kas ten parašyta?", klausia. „Nieko įsimenančio", sakau jam. „Toks mandagus, nušukuotas pokalbis. Nelabai skamba kaip Ginsburgas". Jis nusišypso. Neatrodo, kad tai jį stebintų. „Jiems nelabai patiko mano temos", sako jis. „Aš jiems skaičiau Vilniaus poeto poezijos (mini žydišką pavardę, kurios, deja, neatsimenu). Bandžiau surasti žydiškos kultūros liekanų. Klausinėjau apie homoseksualų teises . . . " Tenka nusišypsoti ir man. Taigi, temos, kurios *Literatūroje ir mene* ne taip dažnai užtinkamos. „Gal", sakau, „Jūs prie progos sutiktumėte papildyti tą savo interviu ir įspūdžius iš Vilniaus? Mes čia Vakaruose pokalbio nešukuotumėm". Jis nieko prieš. Duoda man telefono numerį. Deja, prigrūstame koridoriuje kalbėtis nelabai patogu, ir artėja sekanti sesija.

* * *

Tiek apie bendrus įspūdžius. Lietuvius PEN kongresai domina tuo, jog ten iškeliamos įkalintų rašytojų problemos. Venclovos, Landsbergio ir Goštauto pastangomis lietuvių reikalas nebūdavo

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

(atkelta iš 3-čio psl.)

Ypač tie klausimai suaktualėjo dabar, kai JAV prezidentu buvo išrinktas R. Reaganas, kuris savo antikomunistine retorika sukėlė daug simpatijų ir kartais nepagrįstų vilčių mūsų tarpe.

Ryšium su Reagano ir Gorbačiovo pasimatymu Ženevoje, kai kurios mūsų organizacijos siuntė prez. Reaganui laiškus, prašydamos iškelti Pabaltijo klausimą.

Štai J. Kojelis straipsnyje „Ar Genevoje kalbėjo apie Baltijos valstybes?" šitaip rašo:

Valstybės departamento raštas JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos pirmininkui Jonui Urbonui. Valstybės pasekretoriaus pavaduotojas Robert M. Smalley lapkričio 15 rašytame laiške tarp kitko sako: „Mes pripažįstame, kad Genevos susitikimo pasisekimas priklauso nuo sovietų noro dirbti su mumis atsakingai . . .

Mūsų dialogas dėl žmogaus teisių tęsiamas, ir mes esame pasiryžę žmogaus teisių klausimą kelti įvairiuose forumuose. ***Pabaltijo valstybių statusas yra svarbus šio dialogo elementas*** *(pabraukta JK). Prezidentas nuolatos tvirtai pareiškia Amerikos paramą kiekvienos tautos žmonėms nuspręsti savo likimą. Remiantis tuo principu, mes atsisakome pripažinti prievartinį Pabaltijo valstybių įjungimą į Sovietų Sąjungą. Mes ir ateityje akcentuosime globaliniai taikomą individualios laisvės ir žmogaus teisių reikalą,—tai klausimai, be galo svarbūs Pabaltijo valstybėms. Taip pat mes reikalausime, kad sovietai laikytųsi tarptautinių įsipareigojimų, įskaitant ir Helsinkio susitarimus".*

Taigi būtų realistinė prielaida, kad Gorbačiovas iš prezidento Reagano lūpų išgirdo Amerikos nusistatymą Pabaltijo valstybių klausimu.

Kojelis rašo, jog čia yra „realistinė prielaida". Iš tikrųjų, reikia turėti lakią fantaziją, idant iš tokio valstybės D-to pareigūno laiško būtų galima daryti tokias „realistines prielaidas".

Toliau tuo pačiu klausimu rašo naujas Vliko propagandistas J. Vitėnas (*Draugas,* nr. 21, 1986.I.21):

Reikia pažymėti, kad ryšium su Ženevos pasitarimais buvo gautas Šveicarijos vyriausybės pasisakymas dėl Pabaltijo valstybių aneksijos prie Sovietų Sąjungos nepripažinimo. Tai yra pirmas toks aiškus šveicarų tuo klausimu pareiškimas.

Laiške Vliko pirm. dr. K. Bobeliui Šveicarijos užsienio reikalų ministerijos politinio skyriaus vedėjas F. Pianca taip parašė: „Šveicarų konfederacijos prezidento įsakymu mes patvirtiname jūsų 1985 lapkričio 29 laiško gavimą. Šveicarija niekada nepripažino trijų Pabaltijo respublikų įjungimo į Sovietų Sąjungą ir ji neketina atsisakyti šio nusistatymo. Įvairiomis progomis šveicarų pareigūnai pabrėžia laisvės atskiriems asmenims ir tautoms svarbą. Per savo pasitarimus su generaliniu sekretorium Gorbačiovu Ženevoje prezidentas Furgler ypač pabrėžė nepanaikinamą ryšį tarp laisvės ir tarptautinio saugumo".

Panašų laišką, tiktai ne Šveicarijos prezidento, bet užsienio reikalų ministerijos šefo vardu, tas pats pareigūnas parašė ir Šveicarijos LB pirm. N. Prielaidai, atsakydamas į jo memorandumą.

Atsakymas Vliko pirm. Bobeliui ypač svarbus dar ir tuo atžvilgiu, kad jis reiškia ir paties Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pripažinimą.

Čia vėl Vlikas negali perdaug kuo girtis, jei į jo laišką atsakė kažkoks departamento pareigūnas. Tokį pat atsakymą gavo ir Šveicarijos LB pirmininkas N. Prielaida.

Tokie atsakymai į laiškus iš viso nieko bendro neturi su Vliko pripažinimu. Tai tik seni ir nerimti Vliko pasigyrimai.

Vyt. Gedrimas

apeitas. (Nepamirškim, taipogis, jog aktualią informaciją jie gaudavo nemaža dalimi per kun. Pūgevičiaus organizaciją). Taip pat ir šiame suvažiavime buvo minėtos Gintauto Jiešmanto, Dambrausko, Gajausko ir Petkaus pavardės. Vienos rezoliucijose, kitos išdalinamuose lapeliuose (vadinamuose „press releases"), kitos per pokalbius komitete ir per spaudos konferenciją. Minėtų PEN narių nuopelnams priklauso ir tai, kad lietuviai čia aiškiai skiriasi nuo rusų ir neištirpsta bendrame sovietinės mizerijos katile. Taipogi ir pavardės rašomos teisingai. Tai jau nemažai.

O tačiau . . .

Daugtaškis čia ženklina mano paties minorinę nuotaiką. Ne dėl to, kas daroma. Esamomis sąlygomis nelengva būtų pasiūlyti kokią alternatyvinę veiklą. Ne, anaiptol. Melancholiškos mintys apninka, kai pažiūri iš arčiau į šią veiklos formą. Apibūdinkime ją taip: demokratiniais principais veikianti ir žinių objektyvumu besiremianti institucija, (šiuo atveju PEN sąjungos „Rašytojai kalėjimuose" komitetas) stengiasi paveikti įvairios gradacijos totalitarinius režimus, idant jie, bent rašytojų atžvilgiu, nesielgtų taip totalitariniai.

Ar gali būti kokios pozityvios šios veiklos pasėkos? Gali! Pirmininkas Scammel išvardino visą eilę atvejų, kur komiteto veikla (kuri ribojasi žinių skleidimu, laiškų ar telegramų siuntimu) buvo apvainikuota rašytojų paleidimu iš kalėjimo, jų konfiskuotų rankraščių gražinimu ir namų arešto panaikinimu. Tai puiku. Išvardinkime kraštus, kur tokie rezultatai atsiekti: Turkija, Filipinai, Jugoslavija, Kenija, Čilė, Vengrija.

Pastebėjus, ko trūksta išvardintų kraštų sąraše, manau, mano melancholijos kontūrai ryškėja. Vieną ilgą popietę, besiklausydamas komiteto svarstymų, suvokiau, jog labai apgraibom totalitarinius režimus dabar galima suskirstyti į maždaug tris barbarizmo laipsnius. Leisdamiesi, ne kaip Dantė, iš viršaus žemyn, bet kildami nuo dugno į viršų, pradėkime trečiuoju.

Barbariškumo laipsnis III. Čia tokio komiteto kaip „Rašytojai kalėjimuose" veikla ne tik kad nepadeda, bet gali net kenkti. Įkalinto rašytojo paminėjimas gali tapti jo sunaikinimo priežastimi! Logika primityvi ir mirtina: jei tave gina mūsų priešai, vadinasi, tave reikia nudėti. Taip dabar, atrodo, yra Irane ir Sirijoje. Kaip žinome, taip buvo stalinistinėje Sovietijoje. Susidūręs su šiuo barbarizmo laipsniu, toks komitetas jaučiasi ne tik bejėgis, bet ir suglumęs, ir kažkuo kaltas. Kalbėti šia tema sunku. Užtat ji buvo tik paminėta. Priežastis konkreti. Yra žinomos kelių Irane įkalintų rašytojų pavardės. Ar jas minėti? „Ne!", pabrėžė narys iš Prancūzijos. Jis tik prieš savaitę buvo susitikęs su Paryžiuje besislapstančiu iraniečių rašytoju. Šis maldavo pavardžių neminėti. Tai galėtų tapti jų mirties nuosprendžiu. Pirmininkas Scammel nuleidęs galvą kurį laiką nervingai kramto lūpą. Niekas nieko nesako. Tada pereinama prie sekančio atvejo.

Barbarizmo laipsnis II. Šiuo atveju tokio komiteto veikla gal ir nekenkia, bet taipogi kažin ar padeda. Bent nepadeda objektyviai apčiuopiama prasme. Rezoliucijos ir telegramos lieka be atsako, kaliniams siunčiami laiškai dingsta arba, geriausiu atveju, gražinami siuntėjui. Tai mums pažįstamas totalitarinio barbarizmo laipsnis, nes į jį nuo Stalino laikų yra įsikapsčiusi ir Sovietų Sąjunga. Ji ne vienintelė. Čekoslovakija, Rumunija, Bulgarija panašioje padėtyje. Prieš kurį laiką ten priklausė ir Argentina.

Ir galop, barbarizmo laipsnis I. Tai jau totalitarinės valstybės su gėdos jausmu. Jos dar totalitarinės (arba, kaip Turkijos atveju, dar nevisai demokratinės), tačiau to totalitarizmo ir jo pasėkų jos gėdinasi. Štai šitame lygyje tokio komiteto veikla tampa realiai veiksminga. Apie kalinamus rašytojus šiose valstybėse apstu įvairios informacijos: laiškų, peticijų, protokolų ir žmonų bei giminių kreipimųsi. Jiems siunčiami siuntinėliai ir knygos. Kaliniai iš tų valstybių atsiunčia straipsnius ir poezijos rankraščius. Atvyksta taipogi asmeniški liudytojai. Pavyzdžiui, šį kartą komitetas išklausė liudininko iš Filipinų.

Taigi, nesistebėkim, jei didžiuma komiteto pastangų krypsta būtent šia linkme. Mums tai atrodo neteisinga. Tokį jausmą išreiškė iš Bulgarijos pabėgusi rašytoja. Jos žodžiais tariant, „kančios ir beviltiškumas daug didesni Gulage". Panašiai jaučiausi ir aš.

„Bet mes stengiamės!" jai atsakė rimtai Scammel. „Kiek turime žinių, tiek jas skleidžiame. Duokite mums jų daugiau. Padėkite surašyti rezoliucijas. Mes stengiamės".

Bulgarijos atstovė liko nepatenkinta. Jos balse skambėjo nuoskaudos gaidos. Nuoskauda teisėta, bet jai reikia tinkamo adresato. „Rašytojai kalėjimuose" komitetas, kuris atkakliai ir demokratiškais principais besiremdamas stengiasi šį tą padaryti, čia tikrai niekuo dėtas. Mums belieka viltis, kad sovietinis totalitarizmas pagaliau pasiektų pirmąjį barbarizmo laipsnį. Gal aš besaikis optimistas, tačiau tam tikrų ženklų ta prasme tarsi esu regėjęs. Kartais ima ir praslysta viešoje spaudoje ženklai, jog jie pradeda gėdytis kai kurių totalitarizmo aspektų. Tai geras ženklas.

* * *

Ir pabaigai—skandalai. Jei kas skaitė Amerikos spaudą apie šį PEN kongresą, tai sužinojo apie jį bent du dalykus: rašytojai protestavo, kad į kongreso atidarymą buvo pakviestas Valstybės Ministerijos sekretorius Schultz, o feministės—kad iš virš šimto kalbėtojų, berods tik septyniolika buvo moterys. Ar įvyko tie „skandalai"? Taigi, buvau ten, bet tik pirmas tris dienas. Feministės triukšmavo, berods, penktadienį. Nemačiau to. Schultz atidarė kongresą sekmadienio vakare. Buvau. Didžiulė New York'o bibliotekos salė. Prigrūsta žmonių ir knygų. Akustika pasibaisėtina. Schultz kalba, tarp kitko nebloga, bet ir neypatinga. Girdėjau du kart šaukiant „we protest!" Schultz pažvelgė ton pusėn ir . . . kalbėjo toliau. Jei tas įvykis tikrai atstovauja visam kongreso turiniui, tai, galima teigti, jog ten nieko neįvyko.

Gal ir taip.

K. Almenas

P.S. Įspūdžius užbaigiau neskaitęs *New York Times* sausio 17-tos dienos laidoje tilpusio straipsnio. Jis ypatingas keliais atvejais. Spaudos atsiliepimai apie PEN suvažiavimą beveik be išimties ribojosi minėtų dviejų „skandalų" aprašymais. Šis, kaip matyti iš čia pateikto atpasakojimo, kitoks. Jis liečia diskusijų turinį. Užtat dar maloniau, kad šis išskirtinas straipsnis iš 700 rašytojų minios randa reikalo išskirti mums pažįstamus Milošą ir Venclovą. Tomo nesutikau. Jis atvyko vėliau. Labai smagu jį tad sutikti *New York Times* puslapiuose—**K.A.**

UTOPIJA IR VAIZDUOTĖ

PEN suvažiavimo metu vykusias diskusijas „Utopija ir vaizduotė" tema aprašė *The New York Times* (1986.I.17) laikraštyje jo sekmadieninio žurnalo redaktorius John Gross. Įdomu, kad šio įtakingo, pasaulyje plačiai žinomo dienraščio vienas iš redaktorių paskyrė ištisą straipsnį beveik vien tik Czeslaw Milosz'o ir Tomo Venclovos pastaboms. Toks išskirtinis dėmesys Milosz'ui ir Venclovai skirtas dėl jų pasisakymų iš vietos—jiedu net nebuvo simpoziumo dalyviai. Tuo tarpu simpoziumo dalyvių net pavardžių Gross'as nepaminėjo.

Gross'as rašo:

Šio kongreso metu ne kartą, ypač jo ausį rėžiančiais, žargonu pritvinkusiais momentais geriausia utopija klausytojui būtų buvusi visos posėdžių eigos pabaiga. Ši sesija tačiau suteikė daug atgaivos: ji pravesta aukštame lygyje ir pasižymėjo dviem ypatingai stipriais įnašais—Czeslow'o Milosz'o, palikusio Lenkiją šeštojo dešimtmečio pradžioje, ir vėlesnio išeivio, lietuvių rašytojo Tomo Venclovos.

Toliau Gross'as pastebi, kad utopija kaip idėja būtų mažiau pavojinga už kitas šiame kongrese paliestas idėjas. Tačiau tikrovėje utopinės santvarkos pažadas iki šiol buvo aukuru, ant kurio tapo paaukota milijonai gyvybių—tai endloesung'o kultūrinių revoliucijų, tariamos istorinės neišvengiamybės aukos. Šios temos iškalbingiausio apibendrinimo, Gross'o nuomone, susilaukėme iš Milosz'o, kuriam 1980 m. buvo suteikta literatūros Nobelio premija. Jis atkakliai laikėsi nuomonės, kad utopijos dažnai virsta tikrove, tik visada ironiškoje plotmėje. Niekuomet, esą, utopijos nebuvę efektyviau įgyvendinamos, kaip šiandien. Pasaulis, tuo tarpu, yra sumažėjęs. Rašytojai šiandien žino apie kančias ir neteisybes tose pasaulio dalyse, kurios kadaise buvo toli nuo jų patirties. Jie todėl įsipareigoja radikaliems pertvarkymams.

Tačiau Milosz'as neapleido reikalų šioje vietoje. Šiame kongrese plačiai pripažįstama, kad rašytojai, ypatingai geri rašytojai, yra kaip pasiruošę mūšiui karžygiai, visuomet konflikte su valstybe. Šviežiai padvelkė Milosz'o tvirtinimas, kad tiek pat charakteringas mūsų laikų rašytojui susižavėjimas valstybe, arba kai kuriomis valstybėmis, kalbančiomis utopine kalba. Valstybės, nedarančios utopinių pažadų, labiausia ant savęs užsitraukia rašytojų priešiškumą. Tironijoms, tuo tarpu, retai kada trūko literatūrinių gynėjų.

Be to, rašytojai dažniausia būna efektyviausi savo kolegų cenzoriai. Milosz'as klausytojams priminė, kaip sunku buvo George Orwell'iui ketvirtajame dešimtmetyje pralaužti britų inteligentijos nusistatymą nepripažinti tiesos apie Staliną. Šis gerai žinomas pavyzdys, Gross'o taiklia pastaba, po kai kurių kalbų ankstyvesnėse sesijose buvo virtęs naujove.

Tomas Venclova pradėjo savo pastabas teiginiu, kad kalbėti šia tema turįs šiek tiek kompetencijos, nes kaip lietuvis jis yra gimęs utopijoje ir ten praleidęs savo pirmuosius 30 metų:

Iš tikrųjų, jo tėvynę galima būtų dviprasmiškai palyginti su utopija. Tomas Moras pavadino pirmykštę Utopiją pagal du graikiškus žodžius reiškiančius „ne vietą" (t.y. vietą, kurios nėra Akiračių red.) *Jis kartu paaiškino, kad Lietuva ne tik buvo „apdovanota" sovietine politine sistema, bet kartu ir nustojo egzistuoti kaip atskiras nacionalinis vienetas.*

(tęsinys sekančiame psl.)

POKALBIS SU ALMENU

NUO ATOMO IKI PORNOGRAFIJOS

Kazys Almenas—rašytojas, Maryland universiteto profesorius, branduolinės energijos specialistas ir *Akiračių* bendradarbis. 1984 metų lapkričio mėn. *Akiračių* redakcijoje įvyko su juo pasikalbėjimas prie apskrito stalo. Kai kurios pokalbio temos lietė ano meto aktualijas, pvz., JAV prezidento rinkimus ir Lietuvoje pastatytą branduolinę jėgainę.

* * *

Kaip suderini rašytojo pašaukimą su mokslininko profesija?

Kai žmonės užklausia manęs šį klausimą, atsakau, kad nesu rašytojas, o inžinierius kuris rašo. Mano galvojimo būdas labiau apspręstas technologinės profesijos negu rašytojiško hobi. Esu labiau linkęs į technologinę negu į humanitarines sritis ir dalykus visados vertinu kvantitatyviai.

Jeigu kas užtikrintų pragyvenimą ir galėtum pasirinkti branduolinę fiziką arba rašytojo amatą—ką pasirinktum?

Čia toks išskirtinas atvejis. Nežinau, ar į šį klausimą verta atsakyti. Man 50 metų ir esu inžinierius. Ką bedaryčiau, savo kvantitatyvinio galvojimo proceso nepakeisiu. Nors užsiiminėčiau vien rašymu—likčiau rašantis inžinierius.

Ko sieki kurdamas literatūrą? Ar rašymo procesas patenkina kokį nors vidinį poreikį?

Esu parašęs tik vieną keletos novelių knygą, kur kažką tai norėjau „išsakyti iš savęs". Mano nuomone, tie dalykai yra palyginti silpni. Jei galėčiau, juos išbraukčiau iš savo biografijos. Mano nuomone, literatūra iš esmės prasidėjo kai kadaise medžiotojai, sėdėdami prie laužo, pradėjo vienas kitam pasakoti apie sutiktą ir nudėtą mešką. Esmė buvo ir lieka pasakojimas. Literatūra, kuri rašoma žmogaus dvasiai, ar tai ištirti ar analizuoti, nors aš jos neneigiu, manęs nedomina. Man atrodo, kad norint apie žmogų žinoti—kam skaityti literatūrą? Gal kadaise . . . Šiais laikais apie žmogų ir jo fiziologinius bei psichologinius procesus yra prirašyta įvairiose medicinos, biochemijos, psichologijos ir sociologijos knygose. Literatūra, mano nuomone, turėtų papasakoti įdomią istoriją—užimti žmogų, suteikti jam pramogą ir šiek tiek informacijos. Aš pats rašau nemažai techniškais klausimais ir nusimanau apie informacijos perdavimą. Informacijos kiekis, telpąs literatūros rėmuose, yra gana menkas, o pati informacija—miglota ir užtušuota. Kai kuriose savo knygose bandžiau patiekti truputį informacijos (pvz., *Šienapjūtėje*—apie XVIII šimtmečio vidurio gyvenimą ir apie to laikotarpio kai kuriuos istorinius asmenis). Jeigu būčiau rašęs istorinį straipsnį, visą tą informaciją būčiau sutalpinęs trijuose puslapiuose. O dabar išėjo romanas.

„Sielos apsinuoginimas" irgi yra informacija, kurią rašytojas mano galįs skaitytojui patiekti. Tai informacija apie žmogų ir apie save, tačiau ji tokia neaiški, tokia koduota, tokia specifiška—vieno žmogaus iš daugelio milijonų išsisakymas . . . Todėl ši informacija man ir neįdomi.

O kaip apie ideologinį momentą: ar rašydamas nori skaitytojo galvojimą paveikti kokia nors geresne ar gilesne kryptim?

To aš bandau vengti. Mūsų laikais—specializacijos amžiuje—galimybės literatūrai žmogų auklėti yra ribotos. Apskritai, rašytojai mūsų amžiuje yra palyginti menko išsilavinimo. Ypač mažai jie supranta apie mus supantį fizinį pasaulį. Jų realybės supratimas gan miglotas. Jeigu jie savo rolę supranta kaip visuomenės auklėtojų (kas pvz., socialistiniame realizme pabrėžiama), gaunasi nesusipratimas. Literatūros istorijoje yra buvę iškilių asmenybių (pvz., L. Tolstojus), kurių gilus gyvenimo supratimas, atsispindėjęs jų kūryboje, turėjo auklėjamąją vertę. Tačiau, atvirai kalbant, aš niekada nesijaučiau užtenkamai svarus moraliniuose klausimuose, kad galėčiau sakyti: štai, dabar Almenas skaitytoją paauklės—nežiūrint kas jis bebūtų . . .

Tikriausia skaitai nemažai grožinės literatūros, išleistos Lietuvoje. Ar jauti joje auklėjamąjį momentą?

Skaitau palyginti ne tiek daug. Daug knygų pradedu ir nebaigiu. Neturiu jokio pareigos jausmo skaityti tai, kas man neįdomu.

Kas gi tau ten neįdomu, pvz. prozoj?

Brolių Dirgėlų knygų nebaigiu, nors pradėjau jų visą eilę. Taip pat kitų rašytojų. Perskaitau Avyžių, Sluckį dėl ten esamos informacijos, dėl patiekiamo Lietuvos gyvenimo fono. Mėgstu skaityti prieš užmiegant. Tada man praverčia aukštesnio lygio detektyvinė literatūra, kur patiekiama ir išsprendžiama mįslė.

Tai, žinoma, ne lietuvių literatūra, nes lietuvių literatūroje detektyvų kaip ir nėra . . .

Ne, ne, ne . . . tai išimtinai angliška . . . Pastaruoju metu yra išėję keletas knygų, kur veiksmas vyksta Sovietų Sąjungoje. Gauni ir intrigą, ir informacijos. Nebloga kombinacija.

Atrodo, kad pasirinkai ne tą profesiją. Reikėjo pasidaryti kriminalinės policijos valdininku. Būtum galėjęs sujungti pomėgį su pragyvenimu.

Man atrodo, kad mano profesija yra visai nebloga. Esu ja visai patenkintas. Man ji davė pagrindus suprasti pasaulį be mistifikacijų. Paimkim kad ir tokią sąvoką—„natūralus maistas". Gyvendamas šioje visuomenėje, apie „natūralų maistą" skaitau beveik kiekviename skelbime. Suprantu, kad didelei daliai visuomenės „natūralus maistas" yra kažkoks tai pozityvus daiktas, kad per jį einama atgal į žmogų, kad tai kažkoks nepaliestos žemės šauksmas. Bet, suprantant apie molekules, atomus, besijungiančių jonų laukus, aišku, kad tie žodžiai yra absoliučiai bereikšmiai. Tokie dalykai, kaip „natūralus cukrus", ar kas ten bebūtų, neegzistuoja. Yra įvairūs junginiai, kurių vieni pasigamina gamtoje (tarp kitko, ir tokie, kurie žmogui kenksmingi, pvz., gyvatės nuodai arba natūralus alkoholis), kiti pagaminami kokioj nors bačkoj ar fabrike. Tarp jų nėra jokio skirtumo. Iš to taško žiūrint, galiu išbraukti visą mane pasiekiančią informaciją, susietą su žodžiu „natūralus". Esu inžinierius, o ne humanitaras. Humanitarui tas žodis gal kai ką reiškia. Man—nieko.

Vadinasi, skaitai literatūrą dėl informacijos ir pramogos. Knygose, išleistose Lietuvoje, šių dalykų šiek tiek randi. O kaip su išeivijos literatūra? Ar ką nors skaitai?

Daugumą man prieinamų knygų padedu į šalį. Kai ką perskaitau—daugiausia memuaristiką, o ne literatūrą.

Na, bet dabartinė mūsų proza—Kralikauskas, Baranauskas . . .

Atvirai kalbant, beveik neskaitau.

Nerandi ten pasitenkinimo, ar ko tikėjeisi?

. . . matai . . . nerandu reikalo. Jei negauni iš knygos pramogos—lieka informacija. O jei iš anksto žinai kas ten bus parašyta, nelieka ir jos.

Kadaise pats buvai klasišku nesusipratimo pavyzdžiu, kai buvai apšauktas pornografiniu rašytoju. Kokia buvo tavo reakcija skaitant anuos išvedžiojimus apie moterų kelnaites ir pornografiją?

Atvirai kalbant, mane tai tikrai labai mažai jaudino. Nesu visos anos polemikos perskaitęs: neprenumeruoju *Naujienų* ir *Dirvos* . . . Turiu kolegą, kuris tais dalykais domisi. Jis iškirpo ir

UTOPIJA IR . . .

(atkelta iš 5-to psl.)

Venclova pravedė keletą sąmojingų, nors kartu sukeliančių šiurpą paralelių tarp Moro fantazijos ir sovietinės tikrovės. Jis taip pat prisiminė, kad viena Alfred Jarry siurrealistinės pjesės „Karalius Ūbas" scena vyksta Lietuvoje. Tai paskatino daugiau groteskinių paralelių. „Susumavus, jo kalba buvo puiki, literatūrinė geriausia to žodžio prasme, sveikintinas priminimas, kad rašytojas gali rimtai kalbėti, gal net ir rimčiau kaip paprastai, atsisakydamas išmesti per bortą savo vaizduotę ir išradingumą"—baigia savo susižavėjimą John Gross'as.

Gross'as dar apgailestauja, kad Milosz'as ir Venclova nedalyvavo oficialiame simpoziume, kur jie būtų galėję sueiti į tiesioginę konfrontaciją su vienu ar dviem iš labiau ekstremistinių Vakarų kritikų. Kai kurie iš jų kalbėjo trumpai iš publikos, ypatingai Guenter Grass'as, įsiterpęs prieš pabaigą, sakydamas, kad dauguma diskusijų buvę nukreipta prieš Sovietų Sąjungą, tuo tarpu kapitalizmas taip pat turįs savitas utopines formas. „Ar kapitalizmas yra geresnis už gulaginį komunizmą? Aš nemanau",—retoriniu klausimu (ir atsakymu) tęsė Guenter Grass'as.

Po to vykusiuose privačiuose pokalbiuose jis paneigė taip sakęs. Jam skaudu, kad kas nors galėtų taip apie jį pagalvoti. Grass'as pabrėžė, kad jis visada buvo nusistatęs prieš despotiškus sovietinio režimo aspektus .

* * *

Utopija ir vaizduotė. Vieta, kurios nėra ir dalykai, egzistuojantieji vien svajonėse.

Ką tik neseniai baigtoje leisti *Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje* jokio lietuvių rašytojo Tomo Venclovos nėra. Jis, pasirodo egzistuoja tik John Gross'o vaizduotėje . . . Atrodo, lyg *Lietuviškoji tarybinė* pritaria Venclovos teiginiui, kad jis trisdešimt metų gyvenęs utopijoje.

Czeslaw Milosz'as vis dėlto yra net ir *Lietuviškoje tarybinėje*. Tai turbūt reiškia, kad šioks toks realybės pajautimas egzistuoja ir utopinių cenzorių vaizduotėje. O tai teikia vilties.

man atsiuntė pluoštą tų straipsnių. Pradėjau skaityti ir, turiu prisipažinti, nebaigiau. Gali pastatyti šiaudinį žmogų, pavadinti jį Kaziu Almenu ir apie jį rašyti. Tačiau kodėl tai turi būti man įdomu?

Kaip paaiškintum, kodėl tokie dalykai vyksta?

Meluočiau, sakydamas, kad man šis triukšmas nepatiko. Visgi tai reiškia, jog žmonės atkreipė dėmesį, kad jiems kažkas užkliuvo.

Kaip inžinierius, analitikas, ir taip toliau, ar nepagalvoji, kodėl reakcija buvo tokia, o ne kitokia? Lietuvių literatūra dar laukia savo pirmojo pornografinio romano. Kodėl taip yra? Ar neateina tau kartais mintis jį parašyti?

Apie šį reikalą esu galvojęs. Aišku, jog parašyti gerą pornografinį romaną nėra lengva. Vistiek čia kalbame apie išlaikymą tam tikro standarto, kaip ir detektyviniame romane. Pornografinis romanas—nelengvas žanras. Kad taip yra rodo mažas skaičius gerai parašytų šio tipo knygų pasaulinėje literatūroje. Grafomaniškai, žinoma, visada parašysi.

Ar nebuvimas lietuvių prozoje pornografinio romano kai ką sako ir apie lietuvius?

Turiu prisipažinti, čia nelengvas klausimas. Aš nematau tame trūkume būtinai ką nors blogo. Pats lytinis aktas, iš mechaniško taško žiūrint, yra labai paprastas. Jei bandai jį aprašyti, gaunasi labai paprastas, tiesiog keliuose sakiniuose telpantis veiksmas. Ir kokią tu iš to padarsi literatūrą? Akto esmė glūdi paslaptyje, suvaržymuose bei įtampose. O tų įtampų nelabai gali būti be . . . taisyklių. Gal galėtume net argumentuoti, kad žmonės, kurie yra labiausiai puritoniški ir kuriems sukelia siaubą kelnaičių paminėjimas, yra labiausiai erotiški. Nenoriu čia vaizduoti psichologą, bet man atrodo, kad vien tiktai nuogybės pristatymas turi labai ribotas galimybes, o pasipiktinimas arba reakcija prieš tai nebūtinai reiškia kokią ypatingai negatyvią to žmogaus dvasinę būseną. Gal kaip tik parodo jo jautrumą . . .

Bet kalbame ne apie atskirą žmogų, o apie lietuvių kultūrą. Mūsų kultūra turi būti kuo nors skirtinga, jei joje nesidaro tokie dalykai, kurie kitose kultūrose darosi. Sunku įsivaizduoti, kad, Saują skatikų *išvertus į anglų kalbą, kas nors ten rastų pornografijos . . .*

Na va, čia klausimas tikrai įdomus. Turiu prisipažinti, neturiu į jį jokio gudraus atsakymo. Gal būtų verta paminėti, kad rašytojas lietuvių kultūroje yra turėjęs milžinišką svarbą (pvz., Maironis). Savo laiku tauta suprato save per rašytojus. Jiems buvo priskiriama didelė reikšmė. Anuomet rašytoją gaubusios aureolės tradicija yra išlikusi iki mūsų laikų. Ta tradicija yra kenksminga, nes šių laikų rašytojui neįmanoma išpildyti tos pirmykštės rolės. Bandymas perkelti senus laikus į šiandieną būtų tikras nesusipratimas.

Na, bet Rytų Europoje ir dabar rašytojas yra visuomenės herojus, išreiškiąs jos lūkesčius. Tuo tarpu Vakaruose jo uždavinys tėra suteikti skaitytojams pramogą.

Tvarkoj. Jūs mano „technologus" ir „humanitarus" norite pavadinti „Rytais" ir „Vakarais". Kaip ten bebūtų, man atrodo, kad rašytojas dabar yra nesvarbus. Šiandieną tapti rašytoju—tai pasirinkti vieną iš amatų, ir tai ne patį svarbiausią. Kaip inžinierius aš esu artimesniame sąlytyje su tikrove, su laikmečio esme, negu būčiau rašydamas romaną.

Lietuvos atžvilgiu tavo argumentas negalioja, nes rašytojui ten yra užkrautos istorijos metraštininko pareigos. Jeigu mes norėtumėm sužinoti mūsų laikų istoriją, pradedant nuo 1940 metų, tikroviškesnę informaciją rastume pas Bubnį, negu pas Žiugždą.

Man atrodo, kad tikroviškos informacijos bus daug visur. Jos bus *Tiesoj,* atsiminimuose, *Katalikų kronikoj*, įvairiuose dokumentuose ir statistikoj. Bus jos mūsų čia rašomoje spaudoje, spausdinamuose dokumentuose. Romanuose, man atrodo, bus tik nežymi dalis visumos. Atkuriant Lietuvos istoriją po 1940 metų, literatūra turės labai menką reikšmę. Jos vertė bus gal maždaug penki procentai.

Man patiko neseniai skaitytas pokalbis su A. Zalatorium *Nemune*. Šio žmogaus mintys šiek tiek panašios į mano. Jis taip pat sako, kad literatūra turėtų suteikti pramogą. Jeigu kas manęs užklaustų, ko trūksta literatūrai Lietuvoj ir čia, atsakyčiau, kad trūksta pramoginio žanro. Jis, man atrodo, yra svarbus, jei kalbame apie tautos kultūros pilnovę ir jos išlikimą. Poreikis tokios rūšies literatūrai yra ir jei jis neišpildomas savų—jis bus išpildomas iš šalies. Pramoginės literatūros tvanas pasaulyje yra milžiniškas. Šiuo metu Lietuvos padėtis nėra bloga, nes ji izoliuota. Pramoginė literatūra tik po truputį prasiveržia į Lietuvą. Bet su laiku ji ten plėsis. Pažvelkime trumpai į pramoginę muziką. Pramoginė muzika yra visiškai užliejusi tam tikrą sluoksnį žmonių, taip kad ar Vilniuj, ar Frankfurte, ar Vašingtone—jauni žmonės mėgsta tą pačią muziką, kuri dainuojama ta pačia kalba—anglų (arba italų, kuri populiari Lietuvoj). Bandyti sustabdyti tą pramoginės muzikos antplūdį už tai, kad jis neatitinka ideologiniams ar tautiniams reikalavimams, arba kad jis menkavertis ir kad turi prieš jį pranašumo jausmą, yra sizifiškas ir bergždžias darbas. Literatūroj tas tvanas dar prilaikomas, bet populiarioj muzikoj visos užtvaros jau seniai išgriuvo.

Justinas Marcinkevičius Dienoraštyje be datų *rašytoją iškelia ant pjedestalo . . .*

Rašytojas ant pjedestalo—tai XIX-to amžiaus samprata. Fantastiška galvoti, kad rašytojui šiame amžiuje įmanoma būti aiškiaregiu. Rašytojas tėra tik pasakų pasakotojas. Žinau tai iš patirties. Kaipo mokslininkas aš privalau būti skrupulingai tikslus, kaipo rašytojas—galiu svaičioti ką tinkamas.

Vytautas Kazakevičius kadaise sovietinėje spaudoje rašė, kad dauguma Amerikos lietuvių išeivijos liberalų yra pakrypę Reagano pusėn, ir tave paminėjo kaipo pavyzdį. Ar esi liberalas, ar Reagano šalininkas ir ar pakrypai į konservatizmą?

Kazakevičius yra gana įdomus žmogus ir privačiai su juo įmanoma visai turiningai pasikalbėti. Tačiau aiškintis su juo viešai—tai kaip lenktyniauti su supančiotu arkliu, nes Kazakevičius turi savo pareigas ir jas privalo vykdyti. Jei aš susitikęs Kazakevičių paklausčiau apie tą jo straipsnį, jis pasijustų nepatogiai. Bet, ką padarysi, jam buvo duota instrukcija, kad reikia smerkti būk tai kylančią reakcingumo bangą Amerikoje. Tam iliustruoti jis paėmė pirmą po ranka papuolusį pavyzdį. Ten jis rašė, kad *Akiračiuose* liaupsinu Amerikos gyvenimą. Vieninteliai straipsniai, liečiantys Ameriką kuriuos *Akiračiams* esu rašęs, yra tie, kur lyginama Vokietija su Amerika. Kai kuriais požiūriais ten Amerika pasirodo prasčiau už Vokietiją. Kai kas man darė priekaištų, kad Ameriką šmeižiu. O Kazakevičiui reikėjo pavyzdžio apie Amerikos liaupsinimą . . . Šiaip jis labai tvarkoj žmogus.

Na, bet klausimas lieka klausimu: ar esi Reagano šalininkas? Ar tu liberalas ar konservatorius?

Aš visuomet laikiau save liberalu ir, manau, toks esu dabar. Aš neremiu centrinės valdžios suvaržymų, jos intervencijos žmonių reikaluose. Manau, kad geriausia valdžia yra vietinė valdžia. Jeigu valdžios reikia, ji turėtų būti kiek galima arčiau žmogaus. Centralizuotos valdžios šalininkai Amerikoje kažkodėl pastaruoju metu yra vadinami „liberalais". Tai nesiderina nei su laisve, nei su individualybe. Liberalizmas man visada reiškė turėti teisę pačiam daryti sprendimą, ir savaime suprantama, pačiam priimti atsakomybę. Kiek Reaganas remia individualinę laisvę, ta prasme aš esu Reagano pusėje. Ar tai mane padaro Reagano šalininku, sunku man pačiam spręsti.

Mokslas—gamybinė jėga

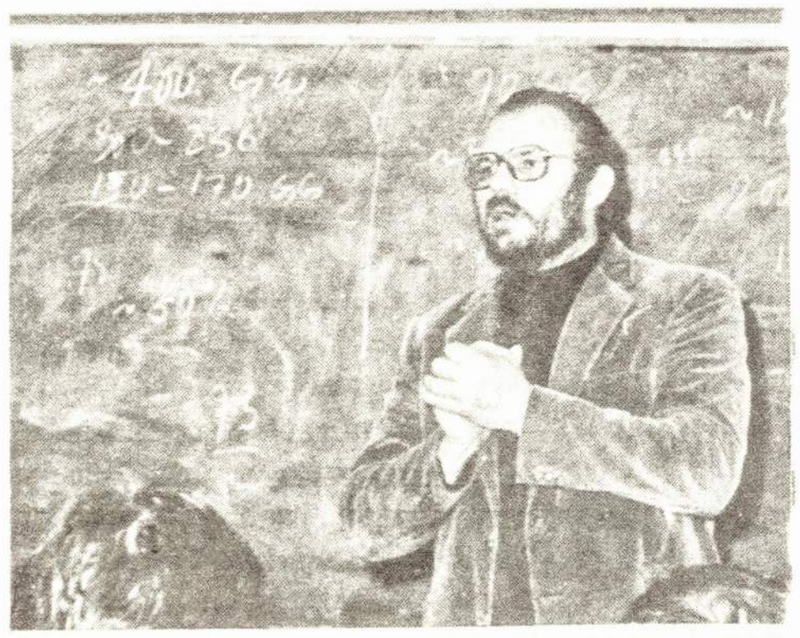

K. Almenas skaito paskaitą Kaune, Šilumos mainų institute, 1983 m. gegužės mėn.

Kadaise turėjai labai aiškias pažiūras religijos klausimu. Jos buvo jeigu ne ateistiškos, tai bent agnostiškos. Prieš dvidešimt su viršum metų tvirtindavai, kad, iš fiziko perspektyvos, religija yra nonsensas, kad todėl tau ji neegzistuoja ir neturi reikšmės. Dabar esi praktikuojantis katalikas. Kas atsitiko? Papasakok apie tavo įsitikinimuose įvykusį lūžį.

Man labai sunku tikėti, kad aš tą kada nors būčiau pasakęs. Per dažnai nesilankydavau bažnyčioje, bet ateistas tikrai nebuvau. Sutinku, kad religija su fizika iš tikrųjų nieko bendro neturi ir betkoks bandymas moksliškai įrodyti ką nors apie religijos esmę yra naivus. Mokslo esmė yra tame, kad ne tik žinai ką žinai, bet ir žinai savo žinojimo ribas—tokias ribas kaip absoliutų nulį, Heizenbergo netikrumo principą, šviesos greitį . . . Religija yra už tų ribų. Todėl bandymas iš moksliško taško įrodyti Dievo ir sielos buvimą ar nebuvimą yra primityviai naivus.

Ką tau religija reiškia asmeniškai?

Aš esu tikintis žmogus ir, man atrodo, toks visados buvau, nors apeigose nedalyvaudavau. Manau, kad apeigos nėra pats svarbiausias dalykas. Pajutau poreikį dalyvauti apeigose, kai aplankiau ateistinį muziejų šv. Kazimiero bažnyčioje Vilniuje. Ateistinės valdžios bandymas pasijuokti iš tikinčiųjų man buvo spjūvis į veidą. Pagalvojau, jog tai irgi ritualas, paniekinimo ritualas. Ir pagalvojau, kad

(tęsinys sekančiame psl.)

Istorinės-mitologinės sintezės ir metafizinės analizės projektai vienas kitam priešingi ir vystomi skirtingų, tarpusavyje antagonistiškų poetų. Marcelijų Martinaitį galima laikyti tuos du kūrybinius projektus kai kada sujungusiu. Vytautui Bložei jis artimas, kai savo tapatybę pajunta kažkokiu sustingusiu gaminiu:

Ir aš sušukau — ir ne mano tas balsas,
Ne mano tos rankos, ne mano delnai tie . . .
. . . . . .
Gal čia nebuvau ir jau niekad nebūsiu,
Gal tik sapnavau savo svetimą veidą?

Ciklinį mitologijos pasaulėvaizdį, nesibaigiantį mirties ir atgimimo ratą—stebimą žmogaus, kuris labai nori, bet jau nebegali tobulai jame pasinerti—atliepia Martinaičio posmai:

Jau miręs, bet su lazda tebestovi
Iš įpratimo dar gyvas žmogus prie namų.
Tik medžiuose degdamos protėvių dvasios
vaitoja,
Ir lengva liūdėti nueinančių ir tolimų.

Vėlei į lopšį —
Vardo atgauti,
Vėlei pakilti
Žaliu mišku.

SĄMONINGUMO POSLINKIAI SOVIETINĖJE LIETUVOJE — II

Per eilę metų rašytas „Kukučio baladžių“ ciklas, išlaikydamas personažo tęstinumą, keitė jo egzistencinį įrėminimą: iš gamtos, kuri anksčiau mįslingai supo žmogaus veiksmus, į miestą, kuriame lieka tik tai, kuo pats žmogus save gamina (ir pats save, save gaminantį, stebi). Bet bent ankstyvojoje „Kukučio baladžių“ fazėje negatyviosios metafizikos atotrūkis nuo įprastinės realybės susilieja su mitologijos ir istorijos sintetizavimo impulsais:

Kai dirbau žemei dangų,
o jūrai dugną dėjau,
o jūrai dugną dėjau
per Vokietijos gaisrą.

Su kryžiais jie atėjo,
ant kaklo pančius dėjo,
su kryžiais pančius dėjo
per Vokietijos gaisrą,
po Blinkstrubiškės ąžuolu
mane pakorė.
. . . . . .

Tveriu sau žemei dangų,
ramus sau gulinėju
po Blinstrubiškės ąžuolu —
senelių prieglaudoj.

Anoj pasaulio pusėj
žuvis varau į vandenis
ir suprantu, ko niekaip
suprasti negaliu.

Ramiai dirbančiam ir savo darbu savo mitologijos rėmus („žemei dangų“ ir „jūrai dugną“) kuriančiam žmogui įsiveržę svetimieji atneša istorinius tikėjimus („su kryžiais pančius dėjo“) ir tų tikėjimų vardu jį nužudo. Žmogaus nužudymas—jo gyvenimo būdo, jo tikrovės sunaikinimas, jo privertimas atsisakyti to, kas jam sava („o kai mane pakorė,/tuoj atėjau į protą:/atsižadėjau žemės-,/dangaus ir Lietuvos . . . “). Likus be to, kas sava, gyvenimas ramus, gerai sutvarkytas: „O ko daugiau man reikia:/gavau du sieksnius pievos . . . /ateina kartais karvė,/ir visa patręšia“. Egzistencija nesant savimi: mirtis, senelių prieglauda. Bet medžiaginiai patogumai užtikrinti („ir visa patręšia“).

Mitologinių rėmų nepakanka. Istorija juos griauna. Svetimųjų istorijos („Žečpospolitos . . . švedai . . . prūsų gražiai išrikiuotas“) mane tampė erdvėje tarp kalbų („tarp Klaipėdos ir tarp Memelio“, „nuo Kionigsbergo iki Karaliaučiaus“, „iš Kauno perbėgdamas nach Kowno“) mano paties krašte. Savo „duonai (čia gal turėtų reikšti: savo dvasios maitinimui, savo esmei, nes materialiosios duonos Lietuvoje dažniausiai užtekdavo) „vis neturėjau laiko:/taip ji ir liko bergždžia“.

Martinaitis iš istorinės lietuvių patirties ir iš supratimo, kad nebeturime užtikrintos vietos visatos struktūroje, kuria groteskiškai tragišką elegiją, liūdesio dėl šiandienybės emocinę formą. Pasaulis nebėra natūrali žmogaus veiklos sfera, bet savo realių įvykių ir mitologinio galvojimo lydiniais jis primena mums ir tai, kas jis yra, ir tai, kas jis nėra; ir tai, kas lietuviui duota, ir tai, kas žmogui neduota.

Jei antrajame sovietinės Lietuvos dešimtmetyje Degutytė galėjo rašyti:

. . . Juk aš tikiu. Kaip tikėjau.
Tikėjimą savo nešuos, —

tai trečiojo dešimtmečio poezijos būdinga tema—anksčiau turėto aiškaus identiteto praradimas:

O gal jau tu
nebe tas? Gal jau tu
nebe tas?

Ir aš sušukau — ir ne mano tas balsas,
Ne mano tos rankos, ne mano delnai tie . . .

. . . aš ne tas, kurį turėjau sutikti

(Bložė, Martinaitis)

NUO ATOMO . . .

(atkelta iš 7-to psl.)

šis ritualas iš tiesų paniekina ir pažemina. Paniekina tuos, kurie naudodami brutalią jėgą bando pasityčioti iš to, kas buvo sukurta ne jų. Ir buvo itin aišku, kokios niekingos ir bergždžios tos pastangos.

Mane religija imponuoja dviem požiūriais. Pirma—empiriniu. Kai pagalvoji apie Kristaus žodį ir du tūkstančius metų . . . ir apie to žodžio įtaką civilizacijos istorijoje. Pagalvoji, ką kitos filosofinės kryptys ir kitos religijos yra reiškusios, tai krikščionybės primatas yra empiriniai aiškus—nėra kitos religijos kaip krikščionybė. Antra—yra toks mistinis dalykas kurio nelabai moku apibūdinti ir apibūdinti nejaučiu reikalo.

1984 metų pradžioje Moksle ir gyvenime *apie branduolinių jėgainių saugumą ar pavojingumą rašė du autoriai kurių vienas buvai tu, o kitas—gyvenąs Lietuvoje. Straipsnis pasirodė kaip tik tada, kai buvo paleista pirmoji branduolinė jėgainė Lietuvoje. Lietuvoje kai kas nuogastavo dėl galimų neigiamų pasėkmių. Tavo straipsnis buvo tam tikras visuomenės nuraminimas, nes jūs dėstėt, jog branduolinė energija yra viena iš saugiausių energetikos formų. Tavo straipsnis paremtas informacija iš Vakarų. Tą straipsnį perskaitę pagalvojom: va, sovietai jautė propagandinį poreikį tam tikrą savo visuomenės nerimą nuraminti ir tam panaudojo vakarietį mokslininką, nes neužtenka savo informacijos. Ar tu jauteisi, kad buvai panaudotas? Kodėl aname straipsnyje nėra informacijos apie jų patirtį?*

Taip, jaučiausi, kad buvau panaudotas ir vietomis man ypatingai nepatiko. Patys faktai ten tikslūs. Kelios frazės apie „buržuazinės“ ir taip toliau, žinoma, nieko bendro neturi su faktais ir aš jų nerašiau.

Branduolinė jėgainė yra niekas kitas, kaip vamzdžiai, katilai, strypai ir uranijus. Ten verda vanduo ir sukasi turbinos. Branduolinė jėgainė—tai jokia ideologija, joks gėris ar blogis. Tai yra mechanizmas, kuris paverčia uranijaus energiją pirma į garą, o paskui, per generatorių, į elektros energiją. Tai yra naudingas procesas, tačiau verta paminėti jog mes galime to paties atsiekti įvairiais kitais būdais. Beje branduolinių jėgainių įnašas į bendrą Amerikos ūkio energetiką jau nemažas. Šiuo metu jos gamina tiek energijos, kiek visa Amerika gamino Antrojo pasaulinio karo išvakarėse. Tačiau, antra vertus, galėtume apsieiti ir be jų, pavyzdžiui, degindami anglį. Ne čia reikalo esmė. Kas man patinka: branduolinė energija yra švari energijos forma. Visos kitos vienaip ar kitaip naudoja saulės užkonservuotą energiją, ar tai kalbėtume apie hidroelektrines, ar apie anglim ar dujomis kūrenamas elektrines. O branduolinė energija yra nauja, tikrai šio šimtmečio energijos forma: ir saugi ir švari, ir kodėl jos nenaudoti?

Tačiau noriu pabrėžti štai ką—branduolinė energija, kaip ir bet kokia kita energijos forma (ar šiaip koks visuomenei svarbus reiškinys) turi būti priimta ar atmesta pačios visuomenės. Ne kokio elito, ne technologų, o pačios visuomenės. Amerikos visuomenės demokratinė santvarka man yra daug svarbiau už bet kokį branduoline energija varomą garo katilą.

Jei dėl tam tikrų, kad ir nebūtinų priežasčių demokratinė visuomenė nusprendžia, kad branduolinių jėgainių nereikia—tai prašau. Kai kurios moterys bijo pelių ar tarakonų ir, Dieve mano, jos turi teisę bijoti! Visuomenės baimės kartais gali būt neracionalios, tačiau svarbiau jos teisė nuspręsti negu bet koks racionalumas. Tokia mano pozicija čia Amerikoj.

Dabar apie Lietuvą. Susiduriame su dviem problemom. Branduolinė jėgainė, perkelta į Lietuvą, kaip elektros energijos šaltinis, žinoma, nepasikeičia. Ji potencialiai švari ir saugi. Tai nereiškia, kad branduolinė jėgainė nepalies Ignalinos ežerų grožio. Ten bus iškirsti miškai, pravesti keliai . . . (*Šioje vietoje turime nutraukti pokalbį su Kaziu Almenu, nes likusioji pokalbio dalis iš magnetofono fuostos buvo kažkaip ištrinta*—red.)

Mes turime aiškų supratimą—to, kas jau nebesame (ir to, kas dar nesame ir gal niekad nebūsime). Žmogus sovietinėje Lietuvoje yra tapęs problematišku visų pirma sau pačiam. Tai reikalauja ne uždaros introspekcijos, bet intensyviausios intelektualinės **pasaulio supratimo** pastangos. Nes tik supratęs, koks yra pasaulis, kuriam jis priklauso, žmogus gali išspręsti savo paties problemą.

Visos trys šio laikotarpio kūrybinės programos—ir gamtos/mitologijos/istorijos sintezė, ir negatyviosios metafizikos projektas, ir groteskiškai tragiškos elegijos kūrimas—yra stambūs ir neretai kūrybiškai sėkmingi dvasinės energijos proveržiai, autentiškai praplėtę lietuvių kultūrinį sąmoningumą.

1975-1985: SUKRĖTIMO ILGESYS IR SUSIKAUPIMO PASTANGA

Vėliausios sovietinės Lietuvos poezijos avangardan prasimuša technologijos suformuotas, bet jos laimėjimais nebesižavįs žmogus. Almis Grybauskas:

Antros realybės tarnaitė — aerodinamika
išrauna mus. Ratai pasislepia vizijon.

Į debesis!
Nors jau seniai nebestebina
atotrūkiai, toliai ir pojūčių plėšomos
skalės,
paradai, galvosūkiai, genijų keliamas
alasas,
nei mostai herojų, nei mokslų ironiškos
pergalės.
Koksai sterilus elektroninis laikas!

O žmogus?

Tu — netikras. Tu — stiklas, tu — staklės,
programuotos romantiškai užduočiai.
. . . . . .
Kalinys Aristotelio logikos,
tu įkaitintų pojūčių įkaitas —
. . . keturių išmatavimų grotos.

Technologinis žmogus ilgisi išsiveržti iš savo dirbtinumo ir surasti „visuotinį ryšį". Jei Janinai Degutytei **grėsė** išorinės jėgos, užsimojusios iš jos „išplėšt" jos atmintį, vidinę jos žmogiškumo ašį, tai technologinis žmogus **laukia** išorinių jėgų, kurios jį „išplėš" iš jo civilizacijos rutinų, sukrės jo savyje stingstančią, savo ugnies nebeturinčią dvasią.

Jam reikia „prakaituotos sekundės", harmonizuojančios ekstazės,

kurioj susijungė laisvai ir nedalomai
genezė, pasąmonė, mitai, kultūros.

Nesvarbu ekstazės turinys, o jos ieškoti galima bet kur:

vis keisdami rūbus, vardus ir kaukes
ugninio rimbo kirčiu plakami
vėl perkertame karčią laiko dykrą
iš vakarų į rytus o paskui
į vakarus ir šiaurę nesvarbu
kryptis svarbu besotis vyksmas

Technologinės kultūros aplinka jaučiama ir Antano A. Jonyno posmuose:

yra Apolineras bet nėra bet nėra išėjimo
bet nėra išėjimo iš šito laikrodžio

Bet Jonynui esmiškiau yra rimties, susikaupimo pasigedimas reikšmiškai ir moraliai ištuštėjusios egzistencijos periferijoje:

Kiekvienas iš mūsų čia tampa duobkasiu savo
kokie puikūs tie restoranai
ir man nebėra nieko šventa jau nieko
suvirpa iš džiaugsmo širdis
tiktai perkusistas dar žaidžia
bet tai nekaltas žaidimas
„mes geriam kažkokią kauliukų degtinę"
tai reiškia bet tai neturi reikšmės
vaikystė tarytum šikšnosparnis
ir tie kur šiąnakt muzikuoja akacijų prietemoj
ir jie egzistuoja kaip nuojauta nuojauta
nuojauta
kuri jau netenka prasmės

nejaugi dieve esam pakrašty
visų esimų ir nejau palūšim dieve
ir nėra išdavystės kurios atleidimo
po virš mūsų praskriejančio paukščio
sparnu
negalėčiau tikėtis
uola
sekluma
neviltis.

Nebėra „nieko šventa", ir dėl to reikšmės „neturi reikšmės", nuojautos „netenka prasmės", ir mes atsiduriame „pakrašty visų esimų", kuriame „viskas lyg ir įmanoma", bet „kiekvienas iš mūsų . . . tampa duobkasiu savo". Decentralizuota egzistencija, kurioje Venclovai užteko prasmės galimybės, už jį šešiolika metų jaunesniam Jonynui tampa nebepakeliama. Čia jau galima kalbėti apie sakralinio elemento ieškojimą sekuliarinio gyvenimo viduje, apie postmodernaus sąmoningumo apraiškas.

Jonynui svarbu savo egzistencijoje taip susikaupti, kaip žmogų sukaupia mirtis:

vienatvėj ir mirty didybė slypi
štai ir dabar tarp antkapių daugybės
aš vienišas kaip visada

tačiau sakyk kodėl vienatvėj dviese
kodėl joje nebuvo tos didybės

Jonynas rausiasi į modernaus žmogaus sąmoningumą, budindamas senus klausimus. Tačiau tie klausimai dalyvauja **šiuolaikiniame** gyvenime: jie ne Jehovos liudininkų pamokymai, ne senoviški kelrodžiai į atsakymą, o modernus priekaištas, kad visi atsakymai mažesni už gyvenimo reikalavimus.

Gintarui Patackui nenatūralus šiandieninio žmogaus stovis yra jo paties intelektualiai agresyvios, bet žmogaus prigimčiai neatitinkančios laikysenos rezultatas. Prieš jį galima atsispirti tik atradus savo egzistencijoje pagrindą etiniam susikaupimui.

Siela virpa ant žodžių ašmenų.
. . . Kampais, briaunom ir keterom kreivom
Galvoj trankysis krūvos akmenų,
Kurių griūtim save karūnavau.

Prieš veidrodį ir aidą gražbyliaus
Kažkoks kvailys, apžiojęs savo galvą.

O aš nueisiu. Gersiu rudą alų,
Kalbėsiuosi su priešais ir draugais.
[illegible]imtas ant pasaulio galo,
Kuris bus išdalintas gabalais.
Ir tas, kuris ateis neapsivalęs,
Paliks kentėt su rudenim margais.

Kovoti reikia nebe tiek prieš išorines, mus deformuojančias jėgas, kiek prieš tai mumyse pačiuose, kas tirpdo mūsų tikrumą. Manytume, kad tai, kas mūsų tikrumą tirpina, yra visokiais „šiuolaikiniais daiktais" užgriozdyta erdvė, kur turėtų veikti (bet dažniausiai pavirsta irgi tik šiuolaikiniu daiktu) istorijoje įsišaknijusi natūralaus žmogaus tikėjimo ieškojimo vizija.

Ketvirtajame sovietinės Lietuvos poezijos dešimtmetyje kūrybinis dėmesys iš mitologijos, metafizikos ir istorijos gelmių traukiasi į šiandieninį gyvenimą. Su šio gyvenimo privatumu ir universalumu santykiaujama dar nevisai išrasta, savo įtampos dažnai neišlaikančia kalba. Šiandieninės civilizacijos kasdienybė (tai, kas joje bendra Rytams ir Vakarams) radikaliai kvestionuojama, ir arba nirtulingai ieškoma **dvasinio sukrėtimo**, arba su ironijos saugojama etine rimtimi siekiama **savyje susikaupti** švarios ir sąžiningos laikysenos galimybei.

Nebesiveržiama į didžiuosius vaizduotės projektus:

girtas laivas tolin plaukia niekas
mūsų nebelaukia
gal dėl to kad neprašvitusi pasibaigė
diena
gal dėl to kad tapom tylūs uždari
neperspektyvūs
(Gintaras Patrackas)

Galima čia palyginti ankstyvesnę Tomo Venclovos eilutę: „O tuščia ir **didesnė už savo gyvybę dvasia,**/Tarsi vaizdas tinklainėje, skaidos giliai daiktuose" su vėlesniu Antano A. Jonyno posmeliu: „ir priekaištingai blyksi akyse/**kiek mažesnė nei kūnas dvasia**". 1965-75 m. laikotarpyje iš savo kūno išsiplėšusi, drąsioje žmogaus pasaulio analizėje išnykti nepabūgusi dvasia dabar susitraukia, sumažėja ir gali tik „priekaištingai blyksėti" dėl to, kad kažkas nepadaryta.

Pastaruoju metu sovietinės Lietuvos poezijoje galima išskaityti **gelmės baimę**. Ši baimė kartais suvokiama kaip sugrįžimas iš intensyviausių intelektualinių ieškojimų į socialinį solidarumą, kartais atsiskleidžia kaip dvasinės energijos išsekimas.

*Gal nereikėjo . . . **Gal tikrai nereikėjo***
***Spėlioti: kas ten, bedugnėj,** už horizontų kas.*
Įminėm viską, giliau nusileidom, nei kraujas
Gyslų tamsoj . . . O rankas

Viens kito sugrubusias sušildyt užmiršom —
Paprasčiausiai priglausti prie
lūpų karštų.
(Onė Baliukonytė)

nors galim dar sparnais danguj rytiniam
*trumpam apglėbt viens kitą bet **kritimui***
lig pačio dugno jau jėgų nėra.
(Donaldas Kajokas)

Lietuviai nuo seno linkę trauktis nuo drąsesnių sąmoningumo šuolių į nuosaikų konservatizmą, dėl šios tendencijos sykį jau praradę tris šimtus savo istorijos metų. Tarp šio polinkio išplaukų skęstame ir išeivijoje. Bet jeigu norėtume ketvirtojo sovietinės Lietuvos dešimtmečio poetuose įžvelgti dvasinės energijos sumažėjimą, tai kaip tada aiškinti Vaidotą Daunį:

Kiekvienas ženklas mūsų žodžio laukia
Kaip žiedas laukia savo valandos,
Mes esam priešaušris, kuris gyvybę šaukia,
Mes — judesys, kuris ją išvaduos

Iš vystančių rugpjūčio žemės rėmų,
Klaidingo potepio, teisingos pasmerkties, —
Kaip saulė irias šešėliuotu kiemu,
Taip mes dabar keliaujam iš nakties.

Vytautas Kavolis

NUSIKALTĖLIO PRIEŠPASKUTINIS ŽODIS

Nežinau, ar raukėsi kuris iš *Akiračių* redaktorių, bet aš tai ne.

Priešingai—pasijutau labai patenkintas. Norėčiau net dažniau panašiai nusikalsti, kad tik atsirastų toks taurus lietuvių kalbos grynumo sargybinis, kaip Rimvydas Sidrys, M.D., kuris nors aštrokai, bet jautriai ir mandagiai pasipriešino mūsų (ir mano!) kai kuriem netikusiem įpročiam, pabarė ir pamokė mus (ir ypač mane!), kaip senovėj sakydavo dr. Šliūpas, kuo švelniau **glamonėti** savo gimtąją kalbą.

R. Sidrio paminėti kalbiniai ir stilistiniai mano rašinio trūkumai yra rimti ir pagrįsti. Tiesa, kad užsieny, kaip ir Lietuvoj, mes perdaug savo šnekamąją ir rašomąją kalbą užgožiam svetimžodžiais (kurių ne kiekvieną vadinčiau barbarizmais). Dar prieš 30 metų ir aš pats *Santarvės* žurnale smarkiai priekaištavau kitiem to leidinio bendradarbiam dėl nebūtinai reikalingų svetimžodžių pertekliaus. Tada A.J. Greimas mane gerokai subarė, kad esu nerealistas, peršu kraštutinumus. Sutikau, kad tai tiesa, ir kad geriausia būtų surasti „auksinį vidurį".

Bet ne viskas taip lengva. Kai mūsų kalba jau yra, turi ir turės būti visuotinės kultūros kalba, ji turi ir turės vartoti šimtus tarptautinių žodžių ir sąvokų. Jų reikės tiksliųjų mokslų, technikos, politikos, aplamai visų sričių reikalam. Dažnas žinom, kad su jais lengviau mąstyti, tiksliau sakytis. Tik, aišku, reikia, kad būtų saikas, pusiausvyra, kad neaptemtų pastangos saugoti lietuvių kalbos grynumą, gerą žodyną, dvasią. Bent tiek, kiek dabar sielojasi, pvz., prancūzai, rungdamiesi prieš angliškos kilmės žodžių brovimąsi į patį Paryžių.

Aš beveik kasdien skaitau, klausau, pašneku, taigi neišvengiamai ir galvoju trim kalbom, kai kada ir daugiau. Tada žodžiai nejučiom pradeda vienas kitą glemžti, maišytis, persipinti. Ir tą straipsnį, už kurį buvau išbartas, susidėjus nepalankiom aplinkybėm, rašiau tikrai per greitai, beveik be juodraščio, skubėdamas išvykti atostogų iš Kalifornijos į Nevadą. Gavęs vėliau atspaustą mėnraštyje, gailėjausi, įklijose permaliau ir taisiau daug daugiau žodžių ir sakinių, negu mini laiško autorius. Bet tai, žinoma, ne pasiaiškinimas ir ne pasiteisinimas.

Dėkodamas dr. Sidriui už jaudinantį dėmesį ir kitų mano rašinių pagyrimą, nenorėčiau ir ateity prarasti tokio gero skaitytojo. Tai iškart pasisakau, kad, išskyrus vieną, sutinku su jo nurodytų mano kalbos pavyzdžių netinkamumu. Man tai reikalingas paskatinimas mažinti panašius nusikaltimus ateityje.

O kad ir kitiem šio skyrelio skaitytojam būtų kiek naudos, panagrinėkim tas bėdas kiek plačiau.

* * *

1. Skaudančia širdimi sutiksiu, kad dr. Sidrio cituotas sakinys apie „rezistencijos formų reformą" turbūt yra pats blogiausias stilistinis griozdas visame mano straipsnyje. Kaip būtų galima, perdaug nenutolstant mano „makaronizmų" tikslumą, tą pačią mintį geriau lietuviškai pasakyti? Pamėginkim šitaipos: „Pasipriešinimo sąjūdžių pavidalo kaita Lietuvoje buvo labai įmantri, todėl tremties užuovėjoj atsiradusių žodinių „kovotojų" galvom (ar sampročiam?) gal kiek per paini, net nesuprantama" . . . Viskas sulietuvinta! Nė vieno tarptautinio žodžio! Bet dar ne kažin koks minties aiškumo kepsnys . . .

2. „Įsipenetruoti į pogrindį"—tai sviedinio varymas į savo paties vartus. Šiuo atveju su dr. Sidriu galėtų kartu nusikvatoti net Jurgis Gliauda. Lotynų *penetrare*, prancūzų *pénétrer* turi keletą reikšmių, bet mano minimam atvejui būtų tikę ir mintį gana tiksliai išreiškę Sidrio siūlomi lietuviški veiksmažodžiai *įsibrauti, įlįsti,* ypač *įsiskverbti.* Surastume ir daugiau panašių, gal dar geresnių sinonimų, tik reikia, kad kuris žodis tvirčiau nusistovėtų, atrodytų geriausias, nebepakeičiamas.

3. Mano žodis *bagatelizuojant* gėlė Sidrį, kaip dilgėlė, piktino it purvas ant mūsų kalbos. Ir aš susvyravau—o gal? Tai senų kultūrų, romanų grupės žodis: italų *bagatella*, prancūzų *bagatelle.* Maždaug reikštų marionečių ar cirkinį maivymąsi aikštėse, iš ko eina išvestinės prasmės—niekniekiai, menkniekiai, frivoliški dalykėliai, tušti plepalai . . . Tai įdomios, naudingos žinoti, dažnai reikalingos prasmės. Tik blogiausia, kad (bent aš) nežinau jokio „bagateliško" veiksmažodžio. Gal kas kur ir bus tokį veiksmažodį parašęs? Aš taip pats sudėjau ir suprantu, kad visokiais požiūriais tai būtų gal per retas žodis mūsų kalbai. Nėra jis nei koks purvas, nei dilgėlė, bet geriau sutikim su Sidriu dabar ir ateity per dažnai nebagatelizuoti partizanų aukų. Kad liežuviai nenulūžtų . . .

4. Bet nesutiksiu iškart pasiduoti dėl naujadaro sovietų *infiltras.* Moderninėje lietuvių kultūros kalboje jau visiškai įsipilietino žodžiai *filtras, infiltracija, infiltruoti* (įsiskverbti, įsprausti). Kai jau turim tokios aiškios prasmės žodžių, rodos, galėtų tikti ir išlikti ir manasis naujadaras *infiltras,* reiškiąs slaptai įskverbtą asmenį, policijos ar priešų agentą, šnipą . . . Kol nebus geresnio ir tikslesnio, tai visiškai geras žodis. Reikia tik nepatingėti išmokti ir tuo praturtinti savo žodyną.

5. Džiaugiuos, kad su dr. Sidriu vienodai galvojam apie *sovietus* ir *kolchozus.* Aš jau prieš keletą metų, rašydamas ir gyvu žodžiu kalbėdamas į Lietuvą per radiją, siūliau taip elgtis. Tik citatose ar šiaip su ironija ne kartą vis dar pavartoju „tarybinius" plepalus, *Tarybų* Lietuvą ir pan. Bet žinokim, kad ta byla nebaigta ir nuomonės dar nesuvienodintos. Lietuvoje per 40 metų priprasta prie tos „tarybinės" frazeologijos. Liūdniau: pats girdėjau, kalbėjausi su ne vienu turistu nekomunistu iš Lietuvos, ir jie spiriasi, kad jiem maloniau ir patriotiškiau ištarti lietuviškas *tarybines* sąvokas, negu būtų nuolat girdėti rusiškus *soviet, kolchoz* etc. Manau, kad labiau klystama anoj pusėj, o Sidrio ir mūsų būtų teisybė. Bet gyvoji kalba ir jos vartotojai ne visada paiso irzlių įsakinėtojų ar ir mokytų filologų rūstybės.

Visiškas bendrosios civilizacijos terminų bei svetimžodžių atsisakymas, tik savų ar savos darybos žodžių vartojimas, kaip esą užsimoję „islandiečiai" (ir kaip anksčiau buvo pakrypę vokiečiai nacionalistai), yra neįmanomas, nebūtinas ir nereikalingas. Kaip tik vokiečiai prisidirbo visokių pabaisų. Pavyzdžiui, *Wiedergutmachung*—trys žodžiai, sutrėkšti į vieną!—kas reiškia tarp kitko padarytų blogybių, nuostolių atitaisymą. Tokia sąvoka būna labai reikalinga karam pasibaigus, kai laimėtojai puola apiplėšti karą pralaimėjusius. Tačiau ir čia pavydu islandiečiams, kurie tarptautinių žodžių į savo kalbą nepriima. Jiems televizija yra „tolimas regėjimas", o tankas—„plieninis slibinas".

Kai kuriuos barbarizmus reikia palikti dėl jų prasmingumo. Pav. „Sovietinė Lietuva" yra daug prasmingesnė sąvoka negu melu dvokiantis „Tarybinės Lietuvos" pavadinimas. 1940 m. komunistinė spauda iš pradžių atsargiai, bet toliau vis daugiau ėmė peršti „kolūkių" naujienybę. Lietuvos kaimiečiai tačiau jokių kolūkių į savo kalbą nepriėmė ir juos atkakliai vadino tikruoju vardu—kolchozais.

Bijau, kad p. Raila, o gal ir redaktorius jau raukosi. Atseit kas čia,—kiaušinis vištą moko. Bet mums, kurie mylim lietuvių kalbą, skaudu matyti ją skurdinamą kasdieniniam išeivijos gyvenime, dar skaudžiau matyti ją nešvarią spaudos puslapiuose. Norisi svajoti, kad ateis laikas, kada lietuvių tauta vėl galės gyventi ir tada ji paseks prancūzų pavyzdžiu, įkurs Lietuvių kalbos valdybą, kuri saugos kalbą nuo svetimybių. O gal ji paseks islandiečių pavyzdžiu ir išmes iš kalbos visas esamas svetimybes. Nejauku jausti, kad islandiečiai myli savo kalbą labiau negu lietuviai. Juk tų islandiečių pasauly yra tik 250.000. Bet gal būt kaip tik todėl jie savo kalbą myli.

Rimvydas Sidrys, M.D.

ATVIRAS LAIŠKAS BR. RAILAI

Visuomet griebiu skaityti B. Railos straipsnius. Dar nesu skaitęs neįdomaus jo plunksnos vaisiaus. O tačiau jo paskutinis straipsnis („Papildytas ir pataisytas partizaninis karas", *Akiračiai* spalio mėn. 1985 m.) ėmė ir suerzino. Ne dėl turinio, bet dėl kalbos. Argi nėra rašytojo pareiga, apie lietuviškus reikalus rašant, vartoti gryną lietuvišką kalbą be barbarizmų. O jų taip apstu Railos straipsnyje. Štai, kad ir tas vienas sakinys: „Rezistencijos formų reforma Lietuvoje buvo sofistikuota, tremties užuovėjoj atsiradusių žodinių kovotojų mentalitetui gal ir nesuprantama". Daugiau negu trečdalis žodžių yra svetimi mūsų kalbai. Dar šiurkščiau gelia tokios kalbos dilgėlės kaip „bagatelizuojant"—žodžiu, kurį prancūziškai nemokantis lietuviškai vargiai ar supras. Arba vėl tokie barbarizmai—naujadarai: „sovietų infiltras", „įsipenetruoti į pogrindį". Kodėl verčiau nesakyti įsiskverbti, įsiterpti, įsibrauti, įlįsti. Lietuvių kalba tokia žodinga, kam ją svetimu purvu drabstyti.

Visai be barbarizmų tur būt jau neapsieisim. Ak gi tas pats žodis „barbarizmas" yra barbarizmas ir nesiduos jis sulietuvinamas į „barzdiškumą". Moksliniai vardai, tarptautiniai pavadinimai yra mūsų kalboj svečiai, negi juos varysi. O

sius. Bet prancūzai tam reikalui ir išvis turi nusikalę daug parankesnį vieną žodį iš lotynų *reparare*—la *réparation*. Mes, lietuviai, jau vartojom ir ateity galim pasitenkinti *reparacijom* (daugisk.), jau įprastu, tiksliu, vienos šaknies žodžiu.

* * *

Dar kartą dėkodamas dr. Sidriui už tų patriotinių („tėvynmeilinių") reikalų pajudinimą ir suaštrinimą, dabar jau labai reikalingą ir gyvybiškai svarbų išeivijos pakluonėse, vis dėlto nenoréčiau jo drąsinti tolyn į per didelius kraštutinumus. Ieškokim auksinio vidurio. O kad neatsirastų pagundos per aukštai keltis puikybėn, ta proga priminsiu ir daktarui, kaip nelengva rašyti dargi ištikimiausio lietuviško filologinio patriotizmo šalininkam.

Nors logiškai atrodytų, kad iš *naujienos* galima darytis *naujienybę* (kaip jis rašo), bet iš tikrųjų žodynai kažkodėl rekomenduoja tik *naujenybę*. Šiuo atveju būtų buvę net dar geriau pavartoti *naujybę*.

Sakom ir rašom *atseit,* ne *atsieit*. Tas įterptinis žodelytis nemaišytinas su veiksmažodžiu *atsieiti*—vadinas, *kainuoti, atsitikti* . . .

Tur būt dabar jau rašomas vienu žodžiu—*turbūt*.

Islandiečius būtų žymiai geriau, beveik būtinai reikėtų vadinti *islandais* (atseit, „saliečiais"), kaip siūlo ir žodynai.

O jei kada seksim prancūzų pavyzdį, tai turėsim įkurti ne „lietuvių kalbos *valdybą*" (!), bet turbūt Lietuvių *akademiją* (plg. Académie francaise, kokią įsteigė kardinolas Richelieu 1635 metais). Kai popiežiai nepašykštės lietuviam tokio pat tautiškai išmintingo kardinolo, tai gal jis ir išrūpins specialią įstaigą (tik ne valdybą) lietuvių kalbai ginti ir puoselėti. Beje, dalį šių vertingų pareigų kol kas stengiasi atlikti Lietuvių kalbos ir literatūros institutas Vilniuje . . .

Pagaliau, kai Rimvydas Sidrys laiške pasirašo *M.D.,* tai šiuo atveju yra niekam nereikalingas anglicizmas, jei nesakyt, kad tai barzdiškumo dilgynė.

Nečiupinėsim stiliaus smulkmenų. Kadaise prancūzų akademikas grafas Buffonas sakydavo, kad „stilius—tai patsai žmogus". O mes čia kalbėjom ne apie žmones, tik apie lietuvių kalbą ir jos tinkamus bei netinkamus žodžius.

Bronys Raila

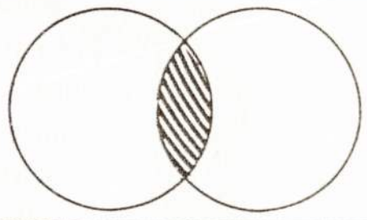

atvirai kalbant

SAVO ŠAKNŲ IR PĖDSAKŲ BEIEŠKANT

„1983 m. vasarą su *Akiračių* organizuota turistine grupe Lietuvoje viešėjo Čikagoje gyvenantis fotografas Algimantas Kezys. Kelionėje po Lietuvą jis nemažai fotografavo. Jo nuotraukos buvo spausdinamos JAV lietuvių katalikų spaudoje. 1985 m. spalio mėn. iš spaudos išėjo A. Kezio nuotraukų albumas pavadintas „Lithuania—Through the Wall". Nors nuotraukos objektyviai atskleidžia Lietuvos gamtos grožį ir tarybinių žmonių atliktus vertingus darbus, tačiau pats pavadinimas („Lietuva—žvelgiant per sieną") turi politinę paskirtį (fotografuota, atseit, trukdant socializmo „sienai", su kliūtimis, nenormaliomis sąlygomis . . . Tarybų Lietuvą įžangoje pristato anglų kalba antitarybine dvasia K. Almenas, išeivių mokslinkas ir beletristas. Albumą išleido Lojolos universiteto leidykla Čikagoje",—rašo *Gimtasis kraštas,* Vilniuje leidžiamas kultūrinių ryšių su tautiečiais išeivijoje laikraštis viename iš paskutiniųjų pereitų metų numerių. Nepaisant kai kurių netikslumų, atsiradusių dėl „tarybinės" dalykų interpretacijos, informacija yra pakankamai tiksli.

Iš kelių iki šiol išleistų Algimanto Kezio foto albumų *Lithuania—Through the Wall* yra neabejotinai labiausiai asmeniškas ir giliausiai paties menininko išgyventas. Tie jo išgyvenimai dažnai šalia būtiniausios informacijos keliais sakiniais perduoti paveikslų apibūdinimuose. Jie labai taikliai atskleidžia ir daugelio gimtajame krašte besilankiusių tautiečių nuotaikas ar įspūdžius, bet savo potekstėmis siekia daug plačiau negu, sakykim, vien brolio ir sesers susitikimas po keturiasdešimties metų:

„. . . Su ja praleidau dešimt dienų, bet neturėjau progos atvirai pasikalbėti apie tai, kas jai nutiko mums per karą išsiskyrus. Aldona, nors būdama iš prigimties kalbi, mums esant kartu dažnai nutildavo be jokio paaiškinimo . . . "

Jeigu Algimanto Kezio paveikslai yra verti gero poeto plunksnos, tai šį kartą pats menininkas ne vienu atveju, juose vaizduojamas situacijas apibūdindamas, parodė tokią plunksną turįs. Laišką iš Vakarų skaitančios senutės paveikslas jam suteikia progą taupiais žodžiais jaudinančiai tiksliai nusakyti išeivijos ir gimtojo krašto santykius: „Mes kadaise priklausėme tai pačiai šeimai. Dabar pasidarėme svetimi—„mes" ir „jie". Pasisveikinę tuoj atsisveikiname gal jau niekada daugiau nebesusitikti . . . "

A. Kezys tartum kalba kiekvieno po daugelio metų kur nors sugrįžusio žodžiais, tardamas, jog namas Vilniuje, kuriame kadaise gyvenota, šiandien „atrodė kažkaip sumažėjęs ir ne toks patrauklus, kaip tas, kurį prisiminiau. Mano atminty namas buvo didelis, erdvus ir **labai gerai užlaikomas.**" Tačiau antruoju sakiniu, cituojant mano pabrauktus žodžius sujungus su paveiksle į akis krintančiais ištrupėjusio tinko lopais namo sienoje, nutrūkusiu vandens nutekėjimo vamzdžiu ir gana murzina išorine aplinka, pasakoma daug daugiau, iškeliant gal net vieną didžiausių ir akivaizdžiausių krašto trūkumų . . .

Kalbėdamas apie gidę autobuso gilumoje, A. Kezys irgi randa progą pastebėti daugiau, negu leidžia neišryškinti veido bruožai ar figūros siluetas: „Ji buvo ne vien tik miela mergaitė, jos lietuviškoji kalba buvo muzika mano ausiai. Tik mes, emigrantai atvykę iš kitų kraštų galime pilnai įvertinti, koks turtas yra mūsų kalba. Gyvendami taip ilgai svetimuose kraštuose, mes prarandame daugelį savo kalbos subtiliųjų plonybių". Susitikdamas su nepažįstamais tautiečiais jis pastebi, kad „žmonės čia, atrodo, išmoko komunikuoti malonybėmis ir išgauti svarbiausią informaciją aplinkiniais keliais. Jie pasidarė geriausi skaitymo tarp eilučių žinovai" . . . Krašto ekonominė būklė vaizdžiai nusakoma keliais privačios rinkos paveikslais ir pastabomis, kad „gyventojai nuolatos turi būti pasiruošę stoti eilėn bet kam, kas atvežama pardavimui. Patarnautojai parduotuvėse yra stačiokiški ir pirkėjai turi jų vos ne maldauti" . . .

Vieną iš šešių albumo skyrių („Mes esam besimeldžianti tauta") pašventęs religinei tematikai ir jo įžangėlėje prisipažinęs „per visą savo viešnagę stipriai sujaudintas giliu prispaustųjų žmonių religingumu Lietuvoje", A. Kezys tik albumo gale, įžengdamas į Vilniaus universitetą pasisako pats priklausąs Jėzuitų ordinui, kuris šią mokslo

Šv. Kazimieras — Lietuvos globėjas. Sovietai jo bažnyčią pasirinko ateistiniam muziejui (iš A. Kezio albumo)

šventovę įkūrė prieš keturis šimtus metų, gana lakoniškai tardamas, jog „kaip ir visi kiti religiniai ordinai, jėzuitai yra Lietuvą valdančio režimo uždrausti". Apie religinį persekiojimą ir valdžios cinizmą tikinčiųjų atžvilgiu albume daug iškalbingiau byloja faktai, kad puikiojoje Vilniaus katedroje šiandien įsikūrusi paveikslų galerija ir koncertų salė, kad šv. Jono bažnyčia paskirta Mokslo muziejui ir universiteto spaudinių parodoms, o vienintelio Lietuvos šventojo ir jos globėjo šv. Kazimiero bažnyčią užima . . . Ateizmo muziejus.

Iš tikrųjų albumo pavadinime *Gimtojo krašto* pastebėtas ir iškeltas „politiškumas" knygoje anaiptol nėra pabrėžtas ar peršamas ir kaip tik dėl to jis gana efektyvus. Ir Kazys Almenas pratarmėje iš tikrųjų ne „Tarybų Lietuvą (. . .) pristato antitarybine dvasia", bet, aptardamas A. Kezio patiektas istorines asmenybes vaizduojančių skulptūrų ar paveikslų nuotraukas, randa progą svetimšalį supažindinti su **Lietuvos** praeitimi (ką jis atlieka itin vykusiai, rūpestingai parinktais vaizdais) ir keliais taikliais sakiniais nušviesti šį albumą davusią dabartį:

„Lietuva yra okupuotas kraštas. Tik siauras, žinomas takas yra iš anksto nubrėžtas tiems, kurie stengiasi ir gauna leidimą jį aplankyti. Jų laikas yra ribotas. Dešimt dienų iš tikrųjų ir yra maksimumas. Vadovas yra parūpintamas. Autobusas. Keletas nesikišančių KGB agentų paskiriama stebėti iš toliau. Padaromi kai kurie pažadai, ir veik visi jie sulaužomi". (Beje, visi tekstų vertimai iš anglų kalbos laisvai padaryti mano paties.—ATA).

Centre visada lieka žmogus. Šeimininkas, ar svečias—nesvarbu . . . Vienur—kitur albume, dažniausiai paveikslų periferijose pasirodo ir autoriaus bendrakeleiviai. Po kelionės kai kurių jų gyvenimus palietę įvykiai ar jų likimai savo dramatiškais kontrastais tartum išryškina ar simbolizuoja ir pačios kelionės reikšmę: Rasa, iš Čikagos, grįžusi netrukus išteka iš išsikelia į Bahamų salas; Kazys, iš New Yorko, už trejeto mėnesių miršta smegenų vėžiu. Ir viena, ir kitas—naujų imigrantų vaikai, ne tik gimę, bet ir aukštuosius mokslus baigę jau šiame krašte ir tėvų gimtinėje ieškoję savųjų šaknų.

Algirdas Titus Antanaitis

MOKYKLŲ REFORMA LIETUVOJE

**Liaudies švietimo darbuotojai!
Tobulinkite augančios kartos
mokymą ir komunistinį auklėjimą!**

Iš TSKP CK šūkių

Jau antri mokslo metai Sov. Sąjungoje ir Lietuvoje vyksta bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų reforma, kurios tikslas priartinti mokyklas prie gyvenimo, įvesti arba praplėsti darbinį mokymą ir dar labiau sustiprinti komunistinę ideologiją ir propagandą dėstomuose dalykuose. Šią reformą planuojama užbaigti tik 1990 m.

Lietuvoje reforma paliečia 668 tūkstančius moksleivių bendrojo lavinimo, specialiose vidurinėse ir profesinėse technikos mokyklose. Iš viso įvairiais būdais ir visose mokymo grandyse šiuo metu Lietuvoje mokosi 1,4 milijono žmonių. Bendrojo lavinimo mokyklos yra tos, kurias anksčiau vadindavo pradinėmis ir gimnazijomis. Į jas įeina ir pokarinės aštuonmetės mokyklos (dabar taps „devynmetės"), iš kurių galima įstoti į profesines technines mokyklas. Šiose mokslas trunka dar ketveri metai (prieš reformą—treji). Tuo tarpu į technikos mokyklas priimami abiturientai baigę pilnąjį vidurinį mokslą. Profesinėse technikinėse ir technikos mokyklose galima įsigyti maždaug 160 specialybių. Tad bendrojo vidurinio ir profesinio mokymo struktūra yra tokia: pradinė mokykla apima I-IV klases, nepilna vidurinė mokykla V-IX klases ir vidurinė bendrojo lavinimo ir profesinė mokykla—X-XII klases. Tuo tarpu mokyklose su rusų dėstomaja kalba XII klasės nėra. Lietuvių ir lenkų mokyklose tie pridėtiniai metai turį leisti abiturientams laisvai išmokti rusų kalbą.

REFORMOS ISTORIJA

1984 m. sausio mėn. 5 d. Tarybų S-gos Komunistų partijos Centro komitetas (TSKP CK) „visaliaudiniam svarstymui" paskelbė mokyklų reformos pagrindines kryptis. Giriamasi, jog diskusijose dėl šio projekto dalyvavo 120 mil. žmonių. Tų pačių metų balandžio 10 d. CK, o vėliau ir sąjunginė Aukščiausioji taryba (AT) projektą patvirtino ir pavedė Ministrų tarybai jį įgyvendinti etapais, pradedant jau 1984/5 mokslo metais. Rugsėjo 1-moji, kai prasideda mokslas, buvo paskelbta „visaliaudine švente". Vėliau buvo priimti kiti nutarimai, k.a. dėl profesinio techninio mokymosi sistemos tolesnio vystymo ir jos vaidmens, rengiant kvalifikuotus darbininkų kadrus, didinimo; dėl priemonių švietimo ir profesinio techninio mokymo sistemos pedagoginių kadrų rengimui tobulinti, kvalifikacijai kelti bei jų darbo ir buities sąlygoms gerinti; gerinti moksleivių darbinį auklėjimą, mokymą, profesinį orientavimą ir jų visuomenei naudingo produktyvaus darbo organizavimą ir daug kitų nutarimų bei įstatymų pakeitimų.

Pagal naująją sistemą vaikai mokysis nuo šešių, o ne nuo septynių metų, kaip anksčiau. Pradinės mokyklos mokiniai įgyja reikalingus gyvenime elementaraus rankų darbo su įvairiomis medžiagomis, žemės ūkio augalų auginimo, vaizdinių mokymo priemonių taisymo, žaislų, įvairių naudingų daiktų mokyklai, vaikų darželiui, namams ir t.t. gaminimo metodus. Pradedama susipažinti su kai kuriomis profesijomis, kurias gali suprasti vaikai.

VAIKŲ DARBAS

Nepilnoje vidurinėje mokykloje (V-IX klasėse) moksleiviai įgyja metalo, medžio apdirbimo žinių ir praktinių sugebėjimų, susipažįsta su elektrotechnikos, metalotyros pagrindais, gauna žinių apie svarbiausias liaudies ūkio šakas. Jie gamina nesudėtingus dirbinius pagal įmonių užsakymus, taip pat mokykloms, rūpinasi gamtos apsauga. Nuo VIII klasės moksleiviai mokosi ir dirba moksleivių gamybinėse brigadose, tarpmokykliniuose mokomuosiuose gamybiniuose kombinatuose, įmonių mokymo cechuose ir profesinėse technikos mokyklose.

Vidurinio bendrojo lavinimo mokykloje (X-XI klasėse) organizuojamas masiškiausių profesijų darbinis mokymas, atsižvelgiant į konkrečius vietos poreikius. Šiam dabiniam mokymui skiriama viena diena per savaitę. Lietuvoje mokyklos veikia ir šeštadienį, nors ateityje planuojama pereiti prie penkių dienų mokslo savaitės. Vyresnieji mokiniai, išėję tam tikros specialybės programą, įgyja atitinkamą kvalifikaciją. Naujas mokymo planas paruoštas taip, kad mokiniai galėtų vienodai gerai išmokti tiek lietuvių, tiek ir rusų kalbą.

Plečiama mokyklų savitarna. Visi vaikai dalyvauja valant klases, tvarkant mokyklų kiemus ir sporto aikšteles. Veiklos tikslas yra leisti jiems gyvenimiškai suvokti, kas yra socialistinė nuosavybė, planas, darbo ir gamybinė drausmė, išmokyti juos vertinti darbu uždirbtą rublį.

PO PAMOKŲ

Užklasinėje veikloje devyniuose rajonuose (iš 44) įkurtos jaunųjų technikų stotys, o šešiuose—jaunųjų gamtininkų stotys ir vaikų ekskursijų bei turizmo bazės.

Keliamas visuotinio kompiuterinio raštingumo klausimas. Vienok pats švietimo ministras V. Spurga pripažįsta, kad aprūpinant mokyklas elektronine skaičiavimo technika (EST) „iškyla daug problemų". Paseno daug vadovėlių ir kai kurių mokytojų kvalifikacija „neatitinka šiuolaikinių reikalavimų". Švietimo ministerijos mokymo metodinio skyriaus viršininkas A. Opulskis neseniai pareiškė, jog „specialistas, neturintis darbo su EST įgūdžių, greitai gali atsidurti tokioje padėtyje, kaip žmogus, kuris nemoka daugybos lentelės". Norima „apginkluoti moksleivius šiuolaikinės skaičiavimo technikos žiniomis ir įgūdžiais, parengti juos naudotis šia technika būsimoje praktinėje veikloje". Jau šiais mokslo metais visose rusų ir dalyje mokyklų lietuvių dėstomąja kalba pradėtas eiti „Informatikos ir skaičiavimo technikos pagrindų" kursas. Verčiamos į lietuvių kalbą šio dalyko mokymo ir metodinės priemonės.

Aukštesniųjų klasių moksleiviai jau anksčiau programavimo mokėsi 29 mokyklose su sustiprintu matematikos mokymu, šešiuose tarpmokykliniuose gamybinio mokymo kombinatuose, taip pat ir fakultatyvuose, t.y. neprivalomose pamokose, ir įvairiuose būreliuose. Nuo 1981-mųjų metų veikia respublikinė neakivaizdinė jaunųjų programuotojų mokykla, vadovaujama G. Grigo, kurioje mokėsi tūkstantis kursantų.

TRŪKSTA PRIEŠAKINĖS TECHNIKOS

Tas pats Opulskis skundžiasi, jog „reikiamos materialinės bazės sukūrimas ir derama jos priežiūra—tai bene opiausia dabarties problema, nes skaičiavimo technika dar palyginti brangi ir mažai jos gaminama". Jau šiais mokslo metais Lietuvos mokyklose ir Respublikiniame mokytojų tobulinimosi institute įrengiami 7 skaičiavimo technikos kabinetai. Kitais metais planuojama jų įrengti 30, o vėliau po 50 kabinetų į metus iki 1990 m. Reformatoriai tikisi, kad laikui bėgant, bus galima plačiai naudoti kompiuterius mokant kitų dalykų. Moksleiviai įgysią išsamesnį supratimą apie naujų kartų mašinas ir įrengimus, gamybos automatizavimą, robotų panaudojimą, pažangios technologijos, galinčios daug kartų padidinti darbo našumą ir sumažinti medžiagų poreikį, diegimą.

Kiekviena mokykla turės taip vadinamą bazinę įmonę. Jau dabar tokių įmonių Lietuvoje yra apie du tūkstančiai. Jos įrengė 13 tūkstančių darbo vietų moksleiviams iš VII-XI klasių. Tikimasi iki 1990 m. šį vietų skaičių padvigubinti ir įrengti jas pagal paskutinius technikos reikalavimus. Iš tų 13 tūkstančių darbo vietų 7,5 tūkstančio įrengtos pačiose įmonėse, o likusios—tarpmokykliniuose gamybinio mokymo kombinatuose (TGMK) bei mokyklose. Visoje Lietuvoje jau veikia 39 TGM kombinatai, o juose mokosi 40 tūkstančių (55%) IX-XI klasių moksleivių. Mokyklines dirbtuves turi beveik visos bendrojo lavinimo vidurinės bei aštuonmetės mokyklos.

Rajonams uždėtos kvotos, kiek jie turi pasiųsti mokinių į vidurines profesines technikos mokyklas. Tačiau šįmet šių normų neįvykdė net 20 rajonų.

TIKROVĖ ATSILIEKA

Pląnais, šūkiais, popierizmu grįs-

**MOKSLAS IR ŠVIETIMAS LIETUVOJE
1985/86 M.**

Iš viso mokosi	1,4 milijono
Bendrojo lavinimo mokyklose	555.800
Specialiose vidurinėse	61.100
Trimetėse vidurinės profesinėse technikos m.	50.800
Aukštosiose mokyklose, kurių yra 12	65.300
Vakarinėse mokyklose	96.100
Ikimokyklinėse įstaigose	194.000
Aštuonmetį mokslą 1985 m. baigė	55.200
Vidurinį mokslą 1985 m. baigė	40.300
1985 m. liaudies ūkyje pradėjo dirbti specialistų	28.300
Iš jų 11.500 su aukštuoju mokslu	
Į aukštąsias mokyklas priimta	13.900
Iš jų 9.000 į dieninius skyrius	
Į specialiąsias vidurines m-klas priimta	19.500
Iš jų 14.300 į dieninius skyrius	
Mokslinį darbą dirba	15.000
Tarp jų 475 mokslų daktarai	
Priimta į profesines technikos mokyklas	32.500
Profesines technikos mokyklas baigė	28.300
Iš jų 10.000 kaimo specialistų	
Masinių bibliotekų skaičius	2.171
Masinių bibliotekų knygų fondas	35 mil. egzempl.

tas komunizmas. Mokyklų reformos projektas toli siekiantis, ministrų kalbos skambios, bet kaip gi reforma vykdoma kad ir Žeimelyje, Pakruojo rajone? Ten, 66-toje vidurinėje profesinėje technikos mokykloje praeitą lapkričio mėn. apsilankė du kartu į savaitę išeinančio *Tarybinio mokytojo* korespondentas ir mokyklų inspektorius.

Žeimelio mokykla turi net du šefus-bazines įmones: Pakruojo bei Pasvalio rajonų agropramoninį susivienijimą ir Pakruojo rajono gamybinio techninio žemės ūkio aprūpinimo susivienijimą. Mokykla su šiais susivienijimais turi pasirašiusi bendradarbiavimo sutartis. Vienok jeigu vyksta koks bendradarbiavimas tarp šių vienetų, tai tik paskirų individų dėka, prasidėjęs dar prieš reformą ir už sutarties ribų.

Anot šefų, mokykla iš jų nieko neprašo, o anot mokyklos direktoriaus pavaduotojo K. Filipavičiaus, šefai mokyklą tik tada prisimena, „kai jiems reikia darbo rankų . . .". Tuo tarpu mokyklos teritorijoje reikia žvirgždu ir skalda išpilti mokomąsias aikšteles, kelius ir takus, „kuriais kasdien klampoja būsimieji mechanizatoriai, melžėjos, sodininkės-daržininkės, statybininkai. Autoremonto klasei reikia karbiuratoriaus, generatoriaus, starterio, kokių dešimties kuro siurblių. Mokyklos laboratorijose pasigendama įrankių, diagnostikos aparatūros, matavimo prietaisų. Vaizdinių mokymo priemonių trūksta chemijos ir agronomijos mokomiesiems kabinetams. Be to, mokyklai stinga ne tik agregatų, detalių, o ir dviejų dėstytojų, devynių meistrų.

KONVERGENCIJA

Yra tokia politinė teorija, tvirtinanti, jog ilgainiui dvi priešiškos santvarkos, konkrečiai demokratija ir komunizmas, priartėja viena prie kitos. Kažkas panašaus vyksta ir Amerikos bei Sovietų Sąjungos švietimo sistemose. Kai Amerikoje dauguma vidurinės švietimo sistemos kritikų nori sumažinti specializaciją ir daugiau pabrėžti pagrindinių dalykų teorinį dėstymą, dažnai nurodydami užsienį, tame tarpe Sov. S-gą kaip pavyzdį, tai pastarojoje su mokyklų reforma kaip tik einama nuo teorinio prie praktinio-darbinio mokymo, kaip jis praktikuojamas visokiose namų ruošos, keramikos ir automechanikų klasėse Jungtinių Amerikos Valstijų vidurinėse mokyklose. Mokyklų susiejimas su vietinėmis įmonėmis ir organizacijomis negali neatsiliepti į Sov. S-gos švietimo centralizaciją, kas

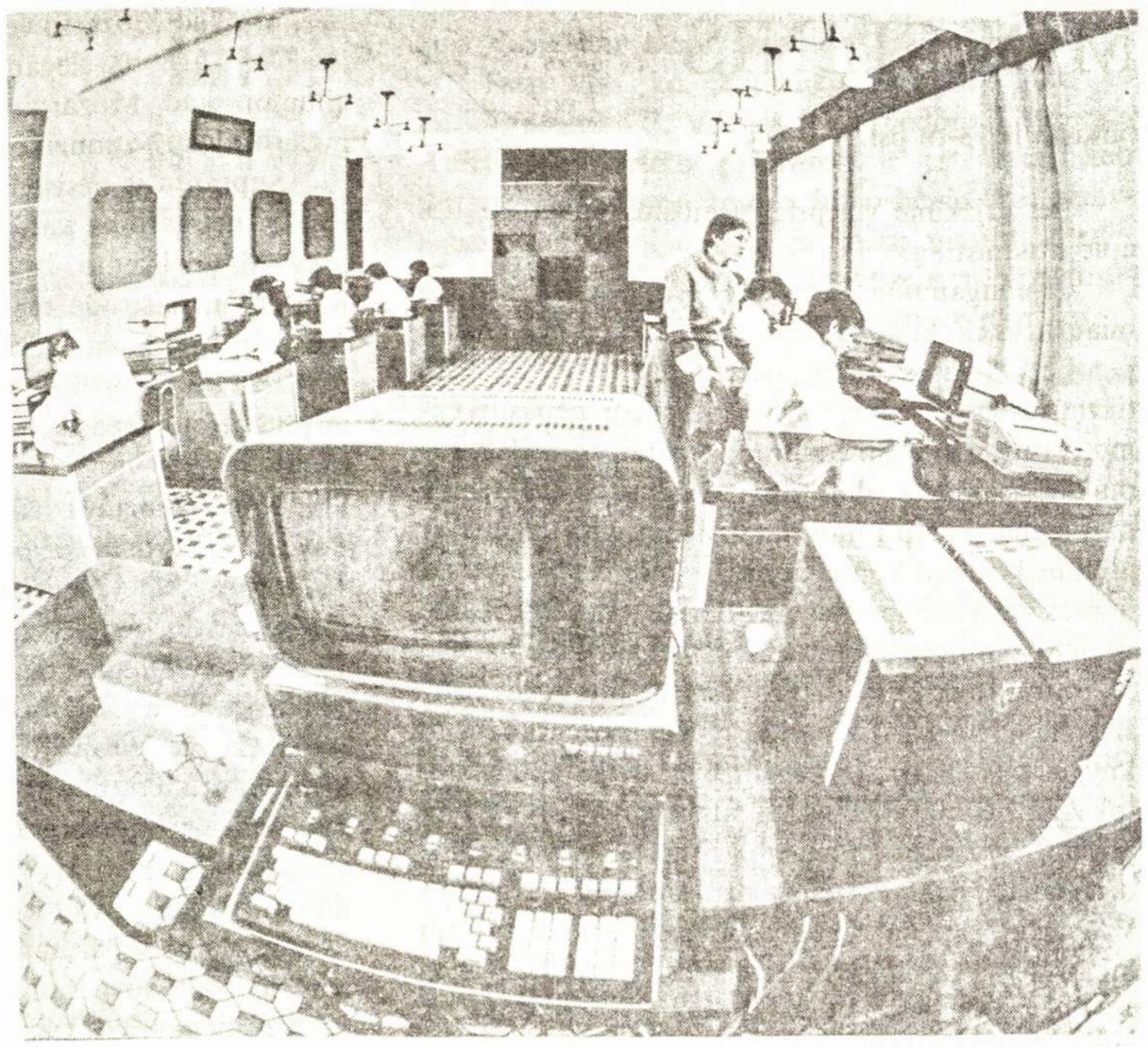

Kompiuterių kabinetas Šiaulių 18-oje vidurinėje mokykloje

gi vėl priartintų tą sistemą prie amerikoniškosios, kurioje vyrauja kraštutinė decentralizacija. Pirmojo skyriaus mokinių amžiaus sumažinimas nuo 7-nerių iki 6-erių metų bei ikimokyklinio auklėjimo plėtojimas taip pat atitinka amerikiečių švietimo sistemos bruožus.

V. Zalatorius

MOKSLINIS ŽVILGSNIS IR STILISTINĖS ŽIEŽIRBOS

Neseniai pasirodė naujas Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo leidinys: Tomo Venclovos *Tekstai apie tekstus*. Knygoje sudėti įvairūs *essai*, recenzijos ir skaitiniai, jo rašyti ne tik lietuvių, bet ir anglų, lenkų bei rusų kalbomis (šie pastarieji išversti vėliau į lietuvių kalbą). Visi straipsniai buvo jau anksčiau spausdinti Amerikos ir Vakarų ar Rytų Europos žurnaluose.

Nežadu šio leidinio nuodugniai recenzuoti, bet tik daugiau aptarti Venclovos, kaip mokslininko, kritiko bei publicisto literatūrinio braižo vieną kitą būdingą ypatumą ir gal iškelti švieson autoriaus tam tikrą žaismą su skaitytojais. Knyga padalyta į dvi dalis. Pirmojoj, skirtoj lituanistikai, straipsnis „Laimei, Maironis" itin meistriškai parašytas, nors autoriaus žvilgsnis į Maironį-žmogų visą laiką ir telieka „iš išorės". Rašiny „Trys Baltrušaičio tekstai" Venclova sumaniai parodo gimtosios ir išmoktosios kalbos poveikius Baltrušaičio eilėraščių struktūroms. Daugiau publicistinio pobūdžio „Apie Trečią Frontą be pagiežos" ir „Aušros perspektyvos" parašyti su giliu pasirinktojo tono pajutimu. Į *Trečią Frontą* žvelgia su lengva ironija, bet su noru įsijausti į laikotarpio dvasią, į aušrininkus—gal su perdėtu įsitikinimu, kad tartum jie nulėmė tuometinės mūsų istorijos eigą. Yra šioj daly ir dvi neilgos studijos apie Radausko ir Jasmanto poezijas, prie kurių dar grįšiu.

Antrojoj daly, kurią pats autorius vadina „straipsniais apie kitų tautų literatūras", randame bene geriausius šio rinkinio essai: „Poezija kaip atpirkimas" ir „Czeslaw Milosz: neviltis ir malonė". Ypač pirmasis parašytas su meile, polėkiu ir giliu suvokimu apie ką kalbama. Yra taip pat trys įdomūs straipsniai, susiję su rašymo menu Sovietų Sąjungoj. Iš viso, susidaro įspūdis, kad straipsniai, skirti kitataučių spaudai, yra kruopščiau išpuoselėti, žodžiai atsargiau parinkti, kreipta daugiau dėmesio į minties eigą ir logiką. Į šią antrąją dalį, tiesa, įtraukti dar 1968-71 metais Lietuvos *Nemune* pasirodę recenzinio pobūdžio ir bendram susipažinimui su autoriais skirti rašiniai apie Marcel Proust, Camus ir Francoise Sagan. Man jie pasirodė kaip ištisi pakartojimai įvairių pokarinių „tradicinių" prancūzų kritikų, ypač straipsnelis apie Proustą. Rašiny „Vargšė Francoise" irgi daug atskambių iš skaitinių apie Sagan, kuriuos matydavome vienu laiku žurnaluose, kaip *Paris-Match* ar panašiuose. Įdėtas šioj daly ir Venclovos pašnekėsys su viena slaviste apie jo James Joyce vertimus.

Iš viso *Tekstai apie tekstus*,—kurie giminiuojasi savo išviršine struktūra ir net antrašte su Šilbajorio knyga *Žodžiai ir prasmė* ir kreipiasi beveik į tą pačią publiką,—stokoja to vientisumo, kokiu kaip tik pasižymi Šilbajorio irgi įvairių literatūrinių studijų rinkinys. Kiek Šilbajorio knyga, išleista 1982 metais, pateikė tai, ko skaitytojai iš jos tikėjosi (net ir tie, kurie buvo jau visus rašinius kitur skaitę), tiek ši Venclovos knyga, sakyčiau, apvils gal ne vieną. Čia, manding, nulemia nemaža tai, kad Venclova, dar *Tekstams* nepasirodžius, buvo aptaręs šį leidinį, kaip savo „kritikos ir literatūros mokslo knygą" (*Akiračiai*, 1985, nr. 5) ir tuo padidinęs tam tikrą ypač sustiprintą laukimą skaitytojų tarpe. Tatai pasikartoja ir skaitant autoriaus įvadinį žodį *Tekstuose*: „Literatūros mokslas yra mano profesija . . . "

Gaila, kad Tomas Venclova, didelis rusų struktūralizmo, o taip pat ir struktūralistinio metodo mokovas, nepritaikė savo žinių nė vienam lietuvių poeto eilėraščiui, o paskyrė specialų dėmesį — savo rašinyje „Lietuviškas divertismentas"—rusų poeto Josifo Brodskio eilėraščių ciklui. Kadangi rusų kalbos originalas retam kam iš išeivijos skaitytojų bus prieinamas (o aš viena iš tų), sunku tikrai pasidžiaugti ir įvertinti šią Venclovos studiją, iš esmės vienintelę *Tekstuose*, kur vartojamas daugiau mokslinis žvilgsnis į literatūrą.

Venclovos rašiniuose apstu inteligencijos ir didelio pasitikėjimo. Atrodo, lyg jis niekad nedvejotų nei savo žodžiu, nei tuo, ką mato, žino ir jaučia—tartum tikrai viskas taip būtų, kaip galvojantis galvoja. Koks kritikas, pavyzdžiui, turėtų drąsos cituoti nurodydamas ne vieno, o dviejų rašytojų vardus: „André Gide (**ar** Jean Toulet)" (p. 48). Taip sakė tik vienas André Gidė . . . Arba teigti: „Kartais ir jo (Radausko) eilės primena tobulus vertimus (**greičiausiai** iš prancūzų kalbos)" (mano pabraukta, p. 80). Ar neturėtų vis dėlto rašantysis paminėti, **kokius** vertimus turi jis galvoj? Bet gal tokie neįprasti mostai ir sudaro *Tekstų* autoriaus tono patrauklumą ir balso originalumą? . .

Venclova ne kartą suranda kategorinių teiginių apie žmones, jų veiklą ir darbus, lyg ta pati pažinsena galiotų ir daiktams, ir žmonėms (kur neretai pačio autoriaus susipažinimas su minimais veikalais ir faktais atrodo paviršutiniškas). Man tai ypač krito į akis skaitant *Tekstuose* trumpas pastabas apie Sartre, kuriomis Venclova, norom nenorom, diegia skaitytojui neigiamų minčių apie šį 20-tojo amžiaus prancūzų mąstytoją ir jo filosofinę sistemą.

* * *

(tęsinys sekančiame psl.)

MOKSLINIS . . .

(atkelta iš 13-to psl.)

Bet grįžkime vėl prie pirmosios knygos dalies apie lituanistiką.

„Nenugalimoji Arkadija" yra vienas iš įdomiausių *essai*, kokį bet kada užtikau apie Radausko poeziją. Iš kitos pusės, derėtų jį skaityti su tam tikru susilaikymu ir, sakyčiau, mažu nepasitikėjimu. Visiškai negalima žiūrėti į šį straipsnį—išskyrus puikiai parašytą dalį apie Radausko asmeninę mitologiją,—kaip į mokslinę studiją: visi teiginiai ir įdomūs kritiniai komentarai iš esmės čia yra grynai impresionistinio pobūdžio. Bet ar kaip tik tame neglūdi skaitinio įdomumas ir vienkartiškumas? . .

Straipsnis pradedamas kiek manieringai: „Atsiverskim pirmą pasitaikiusį Henriko Radausko knygos puslapį (p. 76). Žinom, be abejo, kad tai tik toks gražus pasakymas, ir autorius šį, o ne kitą puslapį yra sąmoningai pasirinkęs. Įžvalgiai ir originaliai palietęs eilėraštį „Juniper County", Venclova primena: „Henrikas Radauskas yra mūsų literatūros klasikas ir Lietuvos pasididžiavimas (. . .), esama Radausko kulto (. . .), daugelis mūsų Radauską (. . .) tiesiog myli. Jis yra dažnos asmenybės dalis" (p. 77).

Taip skaitytoją įtikinęs, jog ir rašantysis nė kiek neabejoja Radausko poezijos svoriu ir vertingumu, Venclova pradeda įvairias kritines pastabas. Kad tokia prieiga įdomi ir pateisinama, visai sutinku. Iš kitos pusės, daug kritinių komentarų, deja, parašyti be gilesnio apmąstymo. Jei tikrai „Radausko pasaulis dažnai lėliškas, apšviestas dirbtine šviesa", jei iš tiesų „kartais jo eilės primena tobulus vertimus (greičiausiai iš prancūzų kalbos)" (p. 80), ar kad „kažkas labai svarbaus literatūroj Radauskui buvo svetima" (p. 79), tai kaip suprasti tai, ką pats Venclova tvirtina, būtent kad „daugelis mūsų Radauską tiesiog myli. Jis yra dažnos asmenybės dalis". (Kiek yra tokių poetų, apie kuriuos taip sakytumėm?). Antra vertus, būtų juk galima net ir Mozartui prikišti, kad jo muzika „nuostabiai vientisa—bet drauge ir vienoda" (kaip kad rašo Venclova apie Radauską, p. 78). Ar net tvirtinti, kad Mozarto veikalai perdaug tobuli ir yra išraiška „age of elegance". Žinom tačiau širdies gilumoj, kad Mozartas yra didžiausias, ir jokie mūsų žodžiai jo muzikos nei užgaus, nei nuvertins.

Suprantu ir nesistebiu, kad Venclova pagrįstai iškelia, net garbina kai kuriuos rusų poetus. Tačiau toks Mandelštamo iškėlimas, rašant apie mūsų Radauską, pasirodė man visai ne vietoj: „Kažkur (yra) perdėto melodramatizmo, kuris kenkia, pavyzdžiui, „Mėsinės" pirmajam posmui (kai tuo tarpu antrojo nepasigėdytų **nė pats Mandelštamas**)" (p. 79).

Nors Venclova šiame straipsny apie jokius poveikius Radausko poezijai nerašo, bet įdiegia skaitytojo sąmonėj prielaidą, kad Radauskas bus turėjęs daug mokytojų: „Mandelštamas, bene **vienas iš svarbiausių** Radausko mokytojų" (p. 81). Toliau ir vėl: „Vladimiras Nabokovas, **irgi vienas** iš Radausko mokytojų" (p. 84). Nūdien nereikia būti kritiku ar kalbos bei prasmių mokslo mokovu, kad sąmoningai suprastum, jog **visos** literatūrinės apraiškos atsiskleidžia kaip jau egzistuojančios literatūros pasisavinimai, paneigimai ir prašokimai. Manding to nepaisant, gal yra nejautru *Lolitos* autorių Nabokovą vadinti Radausko mokytoju, to nė kiek nepagrindžiant . . .

Straipsnio gale Venclova cituoja eiles iš „Sugrįžimo" ir primena, kad, būtent, „šitaip Henrikas Radauskas pelno atminimą ir nemirtingumą" (p. 83). Savo mintį dar paryškina gražiu atskambiu į „Vienragį": „Žinome, kad jis (Radauskas) grįžo. Žinome, kad visiems laikams išliks po mitiniu ąžuolu drauge su kitais vienragiais—su Valéry, Wallace Stvens'u, Bruno Schulz'u" (p. 84).

Ne vienas skaitytojas čia gal paklaus, kodėl taip įspūdingai išsakęs, jog Radausko poezija jau esanti dalis objektyvios, t.y. socialiai pripažintos kultūros, Venclova sieja Radauską su Wallace Stevens'u (!)—tiesa, Amerikoj žinomu, bet toli gražu ne vienu iš didžiųjų ir nieko bendro su Radausko poezija neturinčiu poetu—bet, kas keisčiausia, dar ir su Bruno Schulz'u !

Retas iš mūsų bus arčiau susipažinęs su Stevens, ir vargu ar kas iš viso bus bent girdėjęs apie Lenkijos žydų kilmės rašytoją ir vertėją Bruno Schulz. Štai ką apie jį randame *Twentieth Century Literary Criticism* penktajame tome: „ . . . minor achievement in literature stressing the primacy of the imagination. In addition to his story collections, Schulz also wrote one novel, *Mesja* , which was lost . . . during World War II".

Gal taip mėgstąs staigmenas savo puikiuose ir išmaninguose pòetiniuose tekstuose, Venclova pereina rašinio pabaigoj iš kritinės-žurnalistinės kalbos į ezopinę-metaforinę. Ar nemini čia Venclova didžiojo prancūzo Paul Valéry tik iš pagarbos Algirdui Greimai (turint galvoj šiojo kritinę studiją *Metmenų* 23 numery)? Bet kaip suprasti, kad Valéry siejamas su Wallace Stevens'u, ar ypač su Bruno Schulz'u? Kai kritikas-mokslininkas pradeda vartoti daugiaprasmę kalbą, skaitytojui neišvengiamai kyla dvejonės bei abejonės rašytojo žodžiais.

Toj pačioj knygos daly apie lituanistiką randame *essai* „Metafizinis poetas". Jame Venclova, rašydamas apie Jasmanto poeziją, pamini vardus, kaip, pavyzdžiui, 17 amžiaus John Donne ir 20 amžiaus Rainer Maria Rilke. Jis rašo: „Pasaulinės lyrikos kontekste Jasmantą dažnas būtų linkęs sieti su Rilke (p. 102) (. . .) Geriausi Jasmanto eilėraščiai gyvi kiekvienam, kam gyva lietuvių kalba. Panašiai vokiečiui gyvas Rilke, o rusui vėlyvasis Pasternakas" (p. 98).

Didžiai gerbiu Maceiną (Jasmantas yra jo slapyvardis) kaip filosofijos žinovą, lietuvių kalbos puoselėtoją ir nenuilstamą savo minčių vystytoją. Nežiūrint to, pasijuntu nejaukiai skaitydama: „panašiai vokiečiui gyvas Rilke". Kaip turėčiau tai suprasti: ar Venclova skiria Jasmantą į tą patį didžiųjų poetų rangą, kaip Rilke? Ar jis taip mažai tikisi iš lietuvių skaitytojų, galvodamas, kad Jasmanto eilėraščiai jiems bus tolygūs Rilkės ir reikš tą patį, ką vokiečiams reiškia Rilke?

O gal Venclova, nejutęs vokiečių kalbos „iš vidaus" ir jos tik pramokęs skaityti, o ne kalbėti, neįvertina Rilkės tiek, kiek Vakarų pasaulis? Nieko nesakyčiau, jei šis straipsnis būtų tik ir likęs *Aidų* žurnale. Dabar, matant autoriaus pasisakymą *Tekstuose*, kad „literatūros mokslas yra mano profesija", ir skaitant toj pačioj knygoj apie Radauską ir Jasmantą (kai vienas siejamas su Wallace Stevens'u ir, kas keisčiausia, dargi su Bruno Schulz'u, o kito vardas minimas šalia John Donne ir Rilkės), man darosi tikrai sunku rasti balansą ir visa tai sutaikyti.

Apgailestauju, jei kur būčiau gal per aštriai reagavusi į kai kuriuos Tomo Venclovos teiginius. Gal reiktų juose matyti daugiau tik žodžio meistro—tokiu jį laikau—stilistines žiežirbas ir drąsą išsakyti bet ką ir kartais bet kaip? Pavyzdžiui, kad ir toks pasakymas: „ . . . net ir literatūrinę

MADE IN HOLYWOOD

AMŽINOSIOS LIETUVYBĖS MISIJA

1985 gruodžio 16

Valio sulaukusiems Šv. Kalėdų ir Naujų 1986-jų metų!

Turbūt žinote, jog kilnios idėjos nemiršta kaip žmonės. Tad štai viena iš kilniausių idėjų—įsigijimas amžinos rezidencijos, kad liktum amžinai lietuviu tarpe šaunių lietuvių. Nejaugi nesusigundysit įsijungti į šią šeimą, įsigydami už juokingai mažą sumą (tik $5200) amžiną rezidenciją dviejų asmenų šeimai, gražiausioje L.A. vietoje, kuri gausiausiai bus lankoma ir prižiūrima.

Šio darželio „Terrace of Golden Dawn" rezervacija lietuviams buvo pasibaigusi. Man prašant Mr. McDannald pratesė dar 3 mėnesiams, tad aš bandau vėl kreiptis į Jus, tikėdamas kad norėsite amžinai likti lietuviais. Be to pakalbinkit savo artimuosius, kurie supras šios misijos svarbą. Tuojaus skambinkit Mr. McDannald, arba man dėl smulkmenų.

Pr. Gasparonis

Drausmės sargyboje

kalbą vertėjai tobulina maždaug taip pat, kaip rašytojai . . . o geras Proust'o vertimas **svertų daugiau, negu dvidešimt savųjų romanų"** (mano pabraukta, p. 103). Nemanau, kad Venclova iš tiesų norėtų taip nukapoti mūsų lietuvių beletristiką *en cours*, t.y. kaip esančią nuolatiniame kaitos, savęs neigimo ir ieškojimo vyksme.

Man atrodė, kad jau būta reikalo iškelti tokius klausimus, nes, beskaitant Venclovą, lengva pasiduoti nešamam (ar nešamai) talentingo autoriaus lakios minties sriauto, arba ir pamiršti, kad jo vaizdinga ir elegantiška kalba protarpiais nuskrieja toliau už gilesnio apmąstymo ir tikslumo ribų.

Knyga, kaip ir visi Mackaus knygų leidimo fondo leidiniai, gražiai apipavidalinta, skoningu I. Gražučio aplanku. Visuomet lauktume daugiau tos srities lietuviško kriticizmo veikalų.

Dana Vasiliauskienė

Tomas Venclova. *Tekstai apie tekstus,* Čikaga, Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1985, 240 p.

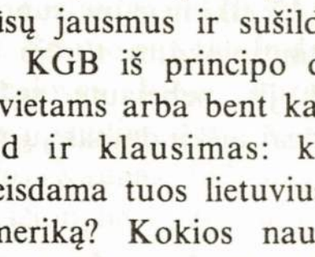

laiškai

SVEČIAI IŠ TĖVYNĖS

Įdomu paskaityti *Akiračiuose* ir kitur apie svečių iš okupuotosios Lietuvos, rašytojų ir menininkų, apsilankymą Amerikoje ir jų pasirodymus įvairiose kolonijose, kur jie buvo gražiai sutikti ir priimti. Sutinku su p. A.T. Antanaičiu (*Akiračiai*, 1985 m. lapkričio mėn.) kad palaikymas santykių su okupuotoje tėvynėje gyvenančiais tautiečiais yra gražus, sveikintinas ir skatintinas reiškinys.

Yra tačiau klausimas, kuris kelia nemaža rūpesčio. Svečiai iš okupuotosios Lietuvos atkeliavo ne paslapčiomis, ne per žaliąją sieną. Jie atvyko legaliai, su galiojančiais pasais ir vizomis; tokiu pat būdu jie ir grįžo. Išvada neišvengiama: jie turėjo turėti KGB leidimą ir sutikimą. Tik didelis naivėlis gali tikėti, kad KGB jiems leido atkeliauti tik tam, kad padaryti mums džiaugsmą, pakelti mūsų jausmus ir sušildyti mūsų širdis.

KGB iš principo daro tik tai kas naudinga Sovietams arba bent kas kenkia sovietų priešams. Tad ir klausimas: kokių tikslų siekė KGB išleisdama tuos lietuvius menininkus į buržuazinę Ameriką? Kokios naudos KGB tikėjosi iš šio vizito? Sovietams labai rūpi gauti amerikoniškų dolerių, tačiau neatrodo kad mūsų svečiai būtų daug jų išsivežę. Tad ko KGB siekė: suskaldyti lietuvių tremtinių bendruomenę Amerikoje, įnešti į ją nesantaikos, prisivilioti sau simpatikų ir pasekėjų, pakelti nusmukusį sovietų prestižą, dar kitų užpakalinių tikslų?

J.A. Stiklorius
Wallingford, Pa.

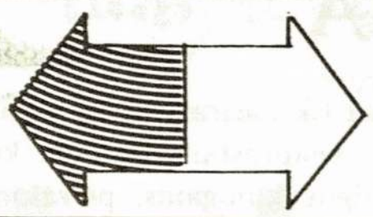

ir taip, ir ne

TAIP LENGVAI NIEKAS NESIDARO

Dėkingas *Varpo* redaktoriui A. Kučiui, kad jis tiek daug dėmesio atidavė mano straipsniui apie spaudos draudimą Rusijos akimis, kuris buvo paskelbtas *Metmenų* žurnalo 49-toje knygoje (žr. *Varpas,* 1985, nr. 20, 185-191 p.). Literatūra apie spaudos draudimą lietuvių akimis labai didelė, ir man atrodo, A.K. be reikalo nori, kad ir aš prie jos prisidėčiau. 1973 m. Antanui Tylai paskelbus pagrindinius Rusijos vyriausybės dokumentus (rusų kalba), pasidarė įmanoma pastudijuoti kaip Rusiją žiūrėjo į spaudos draudimą ir kokią evoliuciją ji padarė. Man atrodo, kad jau užteko to, kad pagaliau ir pati Rusijos valdžia prisipažino, jog ji klydusi, uždrausdama lietuvių spaudą. A.K. lyg norėtų, kad ji dar būtų prisipažinusi, kiek daug blėdžio ji Lietuvai padarė. Ar ne per didelis reikalavimas?

Toliau A.K., be abejo norėdamas sumenkinti mano svarstymus, rašo, kad aš pastudijavęs A. Tylos ir V. Merkio raštus iš Lietuvos ir padaręs savo išvadas. Jis, aišku, tų „raštų" neskaitė, nes jis net nežino, kad Tyla (kurį kitoje vietoje jis pavertė Tyliumi) parengė labai svarbių dokumentų rinkinį, pats beveik nieko nepridėdamas. Taigi tai ne jo „raštai".

Dėl Muravjovo vaidmens esu plačiau pasisakęs *Drauge* (1984.V.26 d.). Nieko neįrodo A.K. minimas faktas, kad Kudirka vadino Muravjovą koriku. Nereikia pamiršti, kad Kudirka buvo išėjęs lenkišką Seinų seminarijos ir Varšuvos universiteto mokyklą. Apie Muravjovą, panašiai kaip Maironis ir aš, galvojo ir P. Klimas ir P. Šležas, kurie buvo specialiai studijavę jo laikmetį Lietuvoje.

Aplamai A. Kučys, kuris jau keletą metų rašo Vileišių monografiją, turėtų žinoti, kad istorinis tyrinėjimas taip lengvai nesidaro, kad reikia gerai pažinti istorinius šaltinius, mokėti juos kritiškai įvertinti, žinoti, kokias išvadas iš tų šaltinių kiti yra padarę ir tik tada bandyti pačiam ką nors nauja pasakyti. Deja, iš jo tame pačiame *Varpo* numeryje paskelbto vieno jo rankraščio skyriaus apie J. Vileišio misiją Amerikoje nesimato, kad A.K. su tokiu rūpestingumu būtų savo uždavinio ėmęsis. Jis, pavyzdžiui, pasiremdamas labai abejotinu šaltiniu (kun. M. Valadkos knyga), rašo, kad 1922 m. kovo 11 d. L. Romos katalikų federacija nutarusi nepripažinti J. Vileišio atstovybės, nors Vileišis jau seniai tą savo misiją buvo užbaigęs ir sugrįžęs į Lietuvą.

Visi žinome, kad Vileišių šeima suvaidino labai didelį vaidmenį kuriantis naujajai Lietuvai ir jai susikūrus. Užtat jai visiškai nereikalingas tuštokas jos liaupsinimas. Be to, prieš spausdinamas, A.K. turėtų labai rūpestingai peržiūrėti kalbą, kuri daug kur labai šlubuoja.

Tarp kita ko, kalbant apie sunkumus, su kuriais susitiko J. Vileišis ir jo įpėdinis Čarneckis Amerikoje, vertėtų prisiminti ir tą faktą, kad prezidento Wilsono žmona buvo beviltiškai įsimylėjusi į lenkų diplomatą ir garsų pianistą Paderewskį, kas irgi apsunkino Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą iš JAV vyriausybės pusės.

V. Trumpa

PIKTOJI . . .

(atkelta iš 16-to psl.)

Laiške randame būdingą „meilės trikampį". Danilevičiūtė jau turi naują meilužį, Ustjanauską, todėl nenori su Olšausku vykti į Ameriką ir „būti laiminga", nors šis dar vis bando ją atgal prisivilioti. Apologetinės knygelės autoriui šis „šeimyninis" Olšausko ir Danilevičiūtės susirašinėjimas labai neparankus, todėl kun. Š. jį labai savotiškai išaiškina (114 psl.). Esą „Olšauskas kvietė vykti į Ameriką ne tik motiną su sūnumi, bet visą Ustjanauskų šeimą". Vargšas autorius pamiršo, ką buvo anksčiau rašęs (kad pirmoji Ustjanausko žmona mirė 1913 m. ir tik po to Danilevičiūtė ištekėjo už Ustjanausko), ir dabar bando mus įtikinti, kad prel. Olšauskas, kviesdamas Ustjanauskus į Ameriką, rašo ne Ustjanauskui ar Ustjanauskienei, bet . . . Ustjanausko meilužei. Truputį keisti „apologetinio mandagumo" papročiai . . .

Teisme Olšauskas prisipažino, kad šiame ir kituose vėlesniuose laiškuose minimas Jurgis yra Danilevičiūtės sūnus Konstantinas Ričardas. Manau nereikia nei aiškinti, kodėl tėvas (kun. Olšauskas) rašydamas motinai apie sūnaus išvežimą į Ameriką, jį vadina kitu vardu. Laiškas juk gali pakliūti į svetimas rankas.

KAI KVAILYBĖS NUKELIAUJA Į ENCIKLOPEDIJAS

Daug dar būtų galima prirankioti nesąžiningos argumentacijos pavyzdžių knygelėje, kurioje stengiamasi įrodyti neįrodomus dalykus, šmeižiama neprikl. Lietuvos asmenys ir įstaigos. Skaitytojui visa tai turbūt jau atsibodo ir ne vienas klausia, ar iš viso verta kalbėti apie tokias knygas. Deja, kalbėti reikia. Kadangi visa ši „reveliacija" apie neprikl. Lietuvos teismų „susidorojimą su nekaltu kunigu" išeiviją pasiekė per *Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką,* kurią daug kas čia laiko neklystančia, tai ir prel. Olšausko bylos „pataisyta versija" iš *LKBK* buvo persispausdinta bostoniškės *Lietuvių enciklopedijos XXXVII* (papildymų tome).

Neišmintingos istorijos, žinoma, nepasidaro išmintingomis pakliuvę į enciklopedijas. Tačiau enciklopedias jos vis dėlto sukompromituoja. Bet apie tai—sekantį kartą.

Z.V. Rekašius

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., Chicago, Ill., 60629
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., Chicago, Ill. 60629
SPAUDA — knygos iš Lietuvos — 1602 So. 48th Court, Cicero, Ill., 60650
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., Montreal, P.Q. H4E 2A8
SPAUDA, 10 John St., Waterbury, Ct., 06702
S. PRAKAPAS, 49 Norseman St., Toronto, Ont., M8Z 2P7

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS/pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....
Gatvė: .....
Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Prenumerata $ 8.00
Auka $.....
Pridedu čekį $.....

HLp 175

RESPUBLIKINEI BIBLIOTEKAI
VILNIUS, Lenino pr. 51

OLŠAUSKO BYLOS ATGARSIAI

PIKTOJI ARTILERIJA

Po to, kai 1984 m. Lietuvos televizija patatė ir kelis kartus demonstravo meninį filmą „Devyni nuopolio ratai“ apie žmogžudyste pasibaigusią kunigo Konstantino Olšausko ir Stasės Danilevičiūtės meilę, *LKB kronika* paskelbė, kad Lietuvoje yra parašyta knyga, įrodanti, kad kun. Olšauskas toje byloje buvo nekaltas ir kad su juo sąmoningai susidorojo prieš katalikus kovojusi tautininkų valdžia. Dabar toji nežinomo autoriaus K.Š. knyga „Konstantinas Olšauskas ir jo teismo byla“, nežinomų „Saulės“ draugijos narių ir auklėtinių išleista, po $4.00 pardavinėjama Čikagoje ir kitur.

Perskaičius šią 141 psl. knygelę norisi ją kuo greičiau pamiršti—tiek daug joje pykčio, nesąžiningų argumentų, insinuacijų ir drabstymosi purvais. Tačiau pamiršti ir nereguoti taip pat negalima, kad tokios nedoros tendencijos neįsivyrautų ir nepasidarytų mūsų visuomeninio gyvenimo moraline norma. Nedoromis šias pastangas laikome ne todėl, kad joje bandomas išteisinti teismo nuteistas žmogus. Priešingai! Nėra pasaulyje neklystančių teisėjų ir teismų. Todėl abejonę—ar ir šiuo atveju nebuvo nuteistas nekaltas žmogus—laikytume labai doru ir pagirtinu užsiėmimu, net jei ji mūsų ir neįtikintų. Tačiau šioje nelaimingoje knygelėje jūs nerasite nei krislelio abejonės. Niekur jos autorius neprileidžia galimybės, kad teismas galėjo suklysti. Nuo pat pirmo iki paskutinio puslapio mus lydi kieti kaip kirvis autoriaus argumentai—kad čia su nekaltu kunigu sąmoningai susidorojo tautininkų valdžia, kad Olšauskas yra kovos prieš katalikus auka, kad jo byla sufabrikuota . . .

SĄMOKSLAS BE SĄMOKSLININKŲ

Knygos autorius kun. Š. tvirtina, kad prelatas Konstantinas Olšauskas „apkaltintas ir nuteistas neteisingai Ustjanauskienės nužudyme“ (5 psl.); kad „viskas toje byloje buvo sufabrikuota“ (119 psl.); kad teisėjai buvo priversti (!!!) Olšauską nuteisti be jokių įrodymų (5 psl.); kad Ustjanauskienė buvo nužudytas Lenkijos žvalgybos (67 psl.); kad arkivyskupas J. Skvireckas šioje teisingumo organų sufabrikuotoje byloje kun. Olšausko neužtarė, o dargi spaudė (125 psl.); kad tuo būdu buvo išniekintas garbingas istorijoje Lietuvos Vyriausiojo tribunolo vardas (140 psl.).

Visa tai — labai sunkūs kaltinimai. Padorūs žmonės lengvabūdiškai tokiais kaltinimais nesišvaisto. Labai atidžiai perskaitėme šią kunigo Š. knygelę, norėdami sužinoti, kas gi buvo tie dvasios skurdžiai, beveik niekšeliai, kurie nutarė apkaltinti nieku nekaltą kunigą Olšauską žmogžudyste, jį nuteisti, uždaryti į kalėjimą ir po to tuoj pat . . . amnestuoti. Deja, sužinojome tik tiek, kad „sąmokslą“ prieš kun. Olšauską įvykdė kažkokia abstraktybė—tautininkų valdžia. Kas toje tautininkų valdžioje sugalvojo šį „susidorojimą“ su nekaltu žmogumi? Kada, kaip ir kokiomis priemonėmis jis buvo vykdomas?

Autorius, žinoma, gali nežinoti visų sąmokslo detalių, bet šį tą visgi reiktų žinoti, prieš pradedant švaistytis kaltinimais, kad byla sufabrikuota. Kunigui Š. taisyklė negalioja—jis rašo primityviam, visiškai nekritiškam skaitytojui. Tokiam, kurio vaizduotėje sąmokslas gali egzistuoti ir be sąmokslininkų . . .

Iš tikrųjų tautininkai, šiaip taip perversmo keliu įkopę į valdžią, krašte turėjo per daug priešininkų ir per mažai šalininkų. Todėl jie įvairiomis politinėmis priemonėmis stengėsi stiprinti savo įtaką masėse, apeliuodami visų pirma į katalikus. Tautininkų ką tik pasirašytas su Vatikanu katalikų bažnyčiai nepaprastai palankus konkordatas, valstybinės algos kunigams, privalomas tikybos dėstymas, vien tik bažnytinė metrikacija ir eilė kitų politinių ėjimų rodo, kad tautininkai tiesiog desperatiškai bandė į savo pusę patraukti katalikų visuomenę. Parodyti, kad tautininkų valdomoje Lietuvoje bažnyčia gali klestėti neblogiau, o gal net geriau, negu krikdemų valdžioje. Šitokiame fone tautininkų valdžios pastangos kiršinti visuomenę ir ieškoti priešų fabrikuojant bylas nieku nekaltiems kunigams būtų tiesiog beprotybė. Galima tautininkų labai nemėgti, bet net didžiausi jų priešai pripažįsta, kad anuometinė tautininkų valdžia nebuvo tiek kvaila, kad užsiiminėtų šitokiomis beprotybėmis. Nebūtų jie taip ilgai išsilaikę valdžioje . . .

Iš tikrųjų tautininkai su kun. Olšausko byla neturėjo beveik nieko bendro. Tai netiesioginiai įrodo ir pats anonimas kun. Š., beveik prie kiekvienos šioje byloje Olšauskui nepalankia prasme figuravusios pavardės prisegdamas savo epitetą. Tokiu būdu iš paties kun. Š. sužinome štai ką:

1) kun. Olšausko bylą sprendė Kauno apygardos teismas, pirmininkaujamas teisėjo J. Grigaičio—**socialdemokrato** (93 psl.). Kitų dviejų teisėjų pavardžių kun. Š. nežino.

2) Tardymui vadovavo V. Žostautas—**„šlėktelė“** (37 psl.), **sulenkėjęs** (72 psl.).

3) Teisme prelatą Olšauską kaltino prokuroras J. Byla—**socialdemokratas** (63 psl.).

Tai va kokie „tautininkai“ vykdė tautininkų valdžios „sąmokslą“ sufabrikuoti bylą nekaltam prel. Olšauskui. Reikia lakios vaizduotės (ir didelio politinio naivumo) patikėti, kad socialdemokratai—1926 m. tautininkų nuverstos demokratinės vyriausybės šalininkai dabar tapo aklais savo politinių priešų įrankiais. Iš tikrųjų reikalai atrodo visai priešingai. Perėmę valdžią į savo rankas, tautininkai nepašalino anksčiau teismų sistemoje dirbusių pareigūnų ir nepavertė teismų savo politikos įrankiu. Galima, žinoma, kalbėti apie tautininko kovą su savo priešais kariuomenės teismuose, tačiau civiliniai teismai, ačiū Dievui, išsaugojo savo nepriklausomumą nuo valdančiosios partijos iki pat nepriklausomybės pabaigos.

KAI TIKSLAS PATEISINA PRIEMONES

Parašyti šią knygelę kunigą Š. paskatino baimė, kad ateistinė valdžia gali prel. Olšausko bylos istoriją panaudoti antireliginei propagandai. Todėl jis ir nutarė pabandyti išteisinti Olšauską. Nieko prieš tokį tikslą neturėtume, jeigu jo būtų siekiama teisingai, garbingomis priemonėmis. Deja, šiuo atveju anoniminis autorius savo tikslo siekia nesiskaitydamas su priemonėmis. Kaip jau minėjome, užuot svarstęs ar nesuklydo Lietuvos teismai, nuteisdami prel. Olšauską už meilužės nužudymą, jis kalba apie sufabrikuotą bylą ir teisėjus, kurie „buvę priversti prel. Olšauską nuteisti“. Tokiu būdu visai eilei Lietuvos valstybės tarnautojų prisegama visai neužsitarnauta nesąžiningų ar bevalių niekšelių etiketė.

Nenuostabu, kad autoriui pritrūksta teisingų argumentų, norint sukritikuoti sprendimą bylos, kurią labai krupščiai ir sąžiningai sprendė net du neprikl. Lietuvos teismai. Gaila, kad tokiais atvejais jis nevengia ir neteisingos argumentacijos. O neteisybės šioje knygelėje labai daug. Norint visą tą netisybę paminėti ir pagrįsti, reikėtų parašyti dar vieną knygą. Bet tam nėra nei noro, nei reikalo. Pasitenkinsime tik vienu kitu akivaizdesniu pavyzdžiu.

Štai, 118-me psl. rašoma, kad Apygardos teismo pirmininkas J. Grigaitis, žmonos paklaustas ar teismas turėjo įrodymų pasmerkti Olšauską Birštono byloje, atsakęs neigiamai. Kadangi autorius nenurodo kada, kaip ir iš ko jis apie šį teisėją Grigaitį moraliai kompromituojantį pokalbį sužinojo, esame priversti spręsti, jog tai girdėjo pats kun. Š. iš Grigaičio ar jo žmonos, kai pokario metais ėmė rinkti medžiagą šiai knygelei. Tačiau abu Grigaičiai (Grigaitienė—žinoma valst. operos solistė) 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau gyveno JAV-se, o dabar abu jau mirę. Gyvi būdami Olšausko bylos reikalu jokių pareiškimų nėra paskelbę, todėl ir minėtą teiginį norom nenorom reikia laikyti kun. Š. prasimanymu.

Dar vienas (ir jokiu būdu ne vienintelis tos rūšies) nesąžiningos kun. Š. argumentacijos pavyzdys liečia spaudos vaidmenį Olšausko byloje. Kaip žinome, S. Danilevičiūtės-Ustjanauskienės ir kun. K. Olšausko meilė ir draugystė tęsėsi virš 30-ties metų, nežiūrint kad per tą laiką Danilevičiūtė spėjo susirasti ir naują meilužį, už jo ištekėjo, pagimdyti dar du vaikus, po to palikti vyrą, grįžti į Lietuvą ir vėl tęsti seną draugystę su Olšausku. Todėl nenuostabu, kad spaudoje netruko straipsnių ir žinių, vienaip ar kitaip inkriminuojančių Olšauską. Dėl to jį daug kas laikė kaltu dar prieš bylos Apygardos teisme pabaigą. Valdžios oficiozas *Lietuvos aidas* tuo reikalu išspausdino net atskirą straipsnį, ragindamas smalsuolius neskubėti su išankstiniais sprendimais, kol dar teismas neišklausė ir antrosios pusės. Štai kun. Š. knygelės citata iš *Lietuvos aido* (64 psl.):

Ir jiems nereikia žinoti, kas bus pasakyta iš antros pusės. Jie jau šiandien šaukia: Turi būti nubaustas! Laukiam ne teismo sprendimo, o būtinai pasmerkimo, kad būtų pasmerktas ne tik žmogus, bet ir aukštesnės dvasiškijos atstovas.

Tai iš tikrųjų geras atsakingo žurnalizmo pavyzdys, iš kurio dar ir dabar daug kas galėtų pasimokyti, tiek pas mus, tiek ir kitur. Tačiau, užuot pagyręs anuometinius *Lietuvos aido* redaktorius, anonimas kun. Š. sugalvoja neįtikėtiną kaltinimą. Jis rašo, kad „tokiu būdu valdžios spauda pati išsidavė, ko ji siekė“. (64 psl.).

Šitaip paleidus nepažabotą vaizduotę, galima, žinoma, viską „įrodyti“. Aš tik negaliu suprasti, kokia stipri neapykanta tautininkams turėjo būti užvaldžiusi autorių, kad jis nebejautė sąžinės priekaištų, šitaip nesąžiningai aiškindamas jų mintis.

DVIEJŲ TEISYBIŲ PEŠTYNĖS

Nelabai sąžiningai elgiantis su faktais, anksčiau ar vėliau juose susipainiojama. Tokių prieštaravimų akivaizdoje skaitytojui iškyla neišsprendžiami pasirinkimai: jei autorius dabar rašo tiesą, tai tas, kas anksčiau parašyta—netiesa. Arba priešingai. Taip ne kartą atsitiko ir šios nelaimingos (teisingiau sakant, nesąžiningos) knygelės autoriui. Štai vienas pavyzdys.

Nužudytosios Danilevičiūtės-Ustjanauskienės bute policija rado 15-ką Olšausko laiškų Danilevičiūtei. Vienas laiškas, rašytas 1910.I.11 į Krymą, kur tuo metu Danilevičiūtė gyveno (114 psl.):

Tavo rugpjūčio 20 d. laišką apturėjau. Gaila, kad Tu nenori būti laiminga. Ustjanovskis vienas nepadarys jokio biznio. Jam trūksta energijos. Be santykių Amerikoje pinigų uždirbti negalima. Jurgis lankys mokyklą Amerikoje. Kelionė nuo Hamburgo iki N. Yorko — 31-32 dienos. Tūkstančiai žmonių kasdien keliauja.

(tęsinys 15-me psl.)